

DE
MILITAIRE SPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Te vergeefs werd hun het jaar 1672 als een waarschuwende spiegel voor oogen gehouden, te vergeefs werd hun betoogd, dat een Staat, welke zijnen handel over de geheele wereld heeft uitgebreid en in zoovele verbindtenissen buitens Lands gewikkeld is, niet zonder zijne hoogste belangen in de waagschaal te stellen, zijne Staatsbemoeyenissen binnen den omtrek van zijn grondgebied kan besluiten: al deze en dergelijke betoogen, waarmede de Raad van State jaarlijks poogde de Staten over te halen, om voor 't minst door eenige weerbaarheid het ontzag der Republiek staande te houden, werden beantwoord met lofsuitingen op den vrede, en op de voordeelen, welke een Staat daarvan te wachten heeft.

J. BOSSCHA, *Heldendaden te Land*. Tijdperk vóór den Oostenrijkschen Successie-oorlog.

HOOFD-REDACTEUR

J. C. van Rijnveld.

ELFDE DEEL.

MAART 1843. - N°. 9.

BREDA,
BROESE & COMP.

1843.

*De uitgeverij verklaart dat
Tijdschrift en hunner Drukkery
gedrukt in door hun wijk en
Breda, den 7 April 1843*

DE

MILITAIRSPEKTATOR.

TUFSCHRIFT

1843

NEDERLANDSCHE LEGER.

De redactie heeft het genoegen te hebben van de medewerking van de vrome en geachtte heer *[naam]* te Brussel, die hem het genoegen heeft gehad om te zijner zijde te verschijnen. De redactie heeft het genoegen te hebben van de medewerking van de vrome en geachtte heer *[naam]* te Brussel, die hem het genoegen heeft gehad om te zijner zijde te verschijnen.

[Small printer's mark or text]

HOOFD-REDACTIE

A. C. van Nieuwenhoff.

EERSTE DEEL.

MARZT 1843. - N. 3.

ERBDA,
BROESE & COOP.

1843

[Faint handwritten text, likely an order or address]

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respective geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtoerij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Majoor der artillerie, VAN RIJNEVELD, te Nijmegen, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

VERHAAL

DER

BELEGERING VAN MAASTRICHT,

IN 1579,

IN VERBAND MET DE STAATKUNDIGE AANGELEGENHEDEN
VAN DAT TIJDPERK.

Maar om voor 't Vaderland tot aan den dood te strijden,
Tot schimmen uitgeerd, weêrstand elk op den wal,
Den honger, list, verraad, en 't heela!'
HELMERS

(Vervolg van N°. 8 en slot.)

De verdedigers bevljigtiden zich meer en meer, om de vijandelijke naderings-mijnen te ontdekken, en vooral derzelve ingangen en strekkingen te weten; men deed daartoe op het onverhoedst, vóór de opkomende zon, eenen heftigen uitval, bespiedde er twee, die men ook dadelijk, zooveel mogelijk, deed vernielen.

De Spaanschen ondermijnden nogmaals den ouden muur op drie plaatsen, en men deed eene ongemeen groote massa, niet verre van den St. Servaas-toren, ter neder storten, hetgeen eenen zoo wijden trechter veroorzaakte, dat zij er zich in vastzetteden en versterkten: *Camille Manuellis Picent*, schildknaap, van eene ongemeene dapperheid, plantte het eerst de Spaansche vlag op den zoo duur gekochten puinhoop, waarvoor hem *Parma* eene gouden keten schonk, en naderhand verkreeg hij voor de herhaalde blijken van moed en beleid, het bevel over eene compagnie van 200 Walen (1). De verdedigers lieten eenige tegenmijnen springen, met beleid onder de bres aangebragt, die, wel is waar, vele Spanjaarden het leven benamen, doch het front dat zij bezetteden, en waaruit men hen onmogelijk konde verdrijven, moest de belegerde van dit verdedigingsmiddel, hetwelk alhier voor de zeventiende maal

onder de bressen met een vrij gunstig gevolg was gebezigd, grootendeels doen afzien, waarvoor buitendien eene gegronde reden bestond, namelijk: dat zij door het onophoudelijk schieten en bereiden van vuurwerken, gebrek aan buskruid vreesden te zullen krijgen, zooals wezenlijk in de laatste oogenblikken het geval was, daar zij nauwelijks genoeg hadden om zich in de open lucht te verdedigen.

Men vermeende derhalve teregt dit verdedigingsmiddel te vergoeden, door met des te meer waakzaamheid uit de luistergallerijen de vijandelijke tegenmijnen te bespieden, waarin tot nog toe zeer gelukkig geslaagd werd.

Thans naderde het noodlottige oogenblik; de orkaan scheen verschrikkelijk te zullen woeden; een van beide partijen wachtte eenen fellen slag.

Reeds was de Spanjaard dronken van zijnen voorspoed, en pralde met fierheid, « dat het nu toch zoo goed als gewonen was, » (1) te meer, daar hij bereids, zooals *Hooft* zegt, het kartouw der torens tot zwijgen had gebragt, de torens der poorten ter neder geworpen, den ouden muur van strijkweren beroofd, en zich reeds in de schoeiing der veste genesteld had, waar hem niets belette, ook de gracht te vullen. Dit echter was nog niet alles: de Spanjaarden begonnen naar alle middelen uit te zien, hoedanig het geschut op de oude ontkruide muren en puinen te plaatsen en in werking te brengen, om ook de borst der verborgene verschansing te doen beuken. *Tapinus* dacht bij zich-zelfen: nu is het oogenblik daar, om al mijne krachten te beproeven. Moed, dapperheid en vernuft, moesten zich in een brandpunt vereenigen, of het was alles verloren; al zijne gedachten spitsten zich op het denkbeeld, hoe deze laatste wijkplaats onwrikbaar en stout te verdedigen en hoedanig het oprigten van des vijands geschut op de puinhoopen der stadsmuren te beletten.

Hetgeen onmogelijk scheen, werd mogelijk: — de kartouwen en musket werden op nieuw geladen, het staal gewet, hoopen van ijzeren ketenen, nagels en steenklompen, bragt men bij het geschut, en eenige Schotsche vanen, de brandende zon

(1) Aangezien de Spanjaarden geen luitenants hadden, werden de vaandrags aanstonds hoofdmannen; ook treft men bij hen aan, dat op reforme of op halve soldij gestelde hoofdmannen vaandrags dienst deden. *Hoyer, Gesch. der Kriegsk.*, I. Th., S. 399.

(1) Gezegde van *Farnese* aan den aartsbisschop van Trier. (Zie *Hooft*, p. 631).

niet kunnende verdragen, wierpen hunne kleederen af en vochten met ontbloote borsten; de landman schaarde zich rondom den binnenwal der afsnijding met gaffel, vork en dorschvlegel, en nimmer woelde het Neerlandsch bloed met meer kracht in de opgezwollen aderen.

Te dezen tijde hadden er in het kamp des belegeraars gedurig onderhandelingen plaats met de Waalsche edelen: men had zich nagenoeg verstaan, uitgenomen ten aanzien van een artikel, waarbij de Walen het wegzenden der Spaansche troepen vorderden, maar *Parma* wist te wel met welke mannen hij te doen had en vond spoedig, met behulp der listen welke een Italiaansche geest kan verzinnen, het middel, om hen door allerhande streelingen ganschelijk te winnen. Geheimelijk bedient hij zich van *Mansfeld*, *Berlaimont*, en vooral van de, tot soortgelijke zaken, bijzonder goed afgerigte *Robles de Billy* en *de Celles*, welke serenaden en feestmaalen ter eere der Walen gaven, met meer luister dan men aan gezanten van gekroonde hoofden zoude bewezen hebben, maar bovenal ook vele lekkere wijnen schonken, terwijl des avonds in eene prachtige tent, daartoe verrassenderwijze opgerigt, onder een verrukkend muziek gedanst werd, en er vele dames van aanzien, als daartoe uitgenoodigd, met de gemagtigden der Walen derwaarts kwamen. — *Parma* verscheen des avonds in hun midden, terwijl men van weerszijden nog aan het onderhandelen was. — Hij spreekt een bevallig woordje mede; men drinkt, men eet, men lacht, en eindelijk buigen die laffe gemagtigden, tot verbazing der andere landschappen en der Walen zelve.

Het dansen duurde tot vroeg in den morgen; men had moeite om *Parma* uit de groepen te herkennen (1), zoo wist hij zich op eene minzame en bevallige wijze onder hen te mengen, vooral veel oplettende dienstvaardigheid en buigzaamheid voor de schoone Waalsche sekse aan den dag leggende (2). *Parma* bekwam dus meer van de Walen, door dit enkele feest, dan met al zijn geweldig geschut, magt en zoete woorden van die van Maastricht. — Gewis treft men hierin een krachtig bewijs, dat *Parma* buitengemeen bekwaam in staatsonderhandelingen was, waardoor hij nog meer voor Spanje deed, dan door de wapenen; hij kwam hier de zwaarste zaak van de wereld te boven, namelijk eene volstreckte heerschappij smakelijk te maken aan menschen, die reeds de zoetigheden van de vrijheid hadden geproefd.

Intusschen begon zich bij sommige inwoners een beangstigend gevoel te openbaren, wyl het toescheen als of de laatste hoop met ieder uur nader om hen heen zweefde; te meer,

(1) De Waalsche edelen, *Farnese* ziende dansen, zeiden onderling: « Il est trop gracieux ce Prince, pour lui faire la guerre. » (*Strada*, du *Thou*, enz.)

(2) *Strada*, t. 3, p. 78.

wyl zij zich van de Walen, naarmate hun het geluk tegenliep en hunne rampen toenamen, zagen verlaten. Eenigen uit schaamte dit gevoel willende verbergen, gebruikten den nacht, en wendden zich tot *Sebastiaan*, die aller vertrouwen had; doch de kalmte, die op zijn gelaat schitterde, deed alle verwijfeling aan redding verdwijnen; zelfs de stadsvoogd, de dappere *van Herle*, wenschte met hem over het bedenkelijke tijdsgericht te raadplegen, en of het niet beter ware de stad onder redelijke voorwaarden over te geven, daar toch *Farnese* hen reeds tot zoodanige overeenkomst had uitgelokt. « Hoe! » dus antwoordde *Sebastiaan*, « hebben wij niet trouw op deze vesten gezworen? denk niet dat wij daarom hunne geheime wraak zouden ontgaan; wat toch is er van roovers en vertreders van vrijheid te wachten. Uwe heiligdommen zijn door hen onteerd, regten geschonden, huizen neêrgerukt, steden omgekeerd, maagden verkracht, grijsaards vermoord, kinderen in het bloed van moeders versmacht, onmenschelijk geschat, gebrand en verwoest. *Parma* is, even gelijk *Alba*, een slaafsch werktuig van *Philips* razernij, die door meer zachtheid te beter poogt te kluisteren; doch ik weet, dat ook zijn boezem helsche wraak ademt, en zijne soldaten zijn nog te zeer op roof, plundering en moord verhit, dan dat zij zich hierin zouden laten temmen. Immers, hoe hebben zij niet hunne vrienden, de Vlamen en Brabanders, geteisterd en mishandeld? Neen, nimmer moeten wij hen te woord staan; wanneer onze dapperheid, ons lijden hun eenig medelijden inboezemde en hun hart voor gevoel vatbaar maakte, waarom hebben zij onze weêrlooze gevangenen, ja zelfs de vrouwen niet gespaard! Liever sterven, dan dat men ons nog langer in slavernij houde! »

« De kans zal welligt keeren: het door hen vergoten bloed roept wraak en zal hunne straf eenmaal vergrooten. »

« Welligt, voor het nieuwe morgenrood ons verkwikt, komt er redding en ontzet (1); hebben wij niet reeds de vanen van onzen dapperen *Hohelohé* bij gindsche heuvelen zien wapperen? Deze immers zullen ons niet levend onder deze bloedige puinen willen zien begraven; welke diensten hebben wij dan niet aan Nederland verrigt? Herdenken wij de hevene taal van onzen vorst, het *Amor patriæ*, *Fides*, *communis Fortuna!* Het zwaard volvoere hetgeen het regt lang begonnen heeft; wij zijn nu reeds sedert lang aan dezen stouten en wilden vrijheidskamp gewoon! »

« Verberg, verberg dus deze voornemens, edele wapenbroeder!.... Laat mij deze koene burgerij, deze fiere vrouwen slechts blijven aanvoeren; ofschoon de honger ons reeds be-

(1) Reeds bij Resol. van den 2, 9 en 10 Mei hadden de Staten (hoewel op eene trage wijze) pogingen aangewend om Maastricht te redden.

« dreigd heeft, zoo is er nog voorraad, om gedurende eenige
« dagen hunne hongerende magen te verkwikken: ook zijn mij
« deze puinen, met evenveel magt, door den Prins opgedra-
« gen; ik wil zijne verwachting niet beschamen, en daarom
« zal de Spanjaard dezelve niet, dan in het bloed drijvende,
« in zijne magt verkrijgen.»

Deze taal verstomde den stadsvoogd; sprakeloos stond hij
daar, terwijl de blikken van zijnen wapenbroeder in zijne diep
bedrukte, maar verhevene ziel drongen, en eene omkeering
in zijn gemoed bewerkten. Lijden, kommer en wonden, had-
den fel in beider boezem gewoed; hunne verbleekte trekken
kondigden deze inwendige verwoesting aan; nogtans ontzinkt
hun geenszins moed en kracht tot verderen tegenstand. « Edele
« held!» zoo spreekt hem *van Herle* toe, « welke onbegrij-
« pelijke gehechtheid en liefde boeit u aan dezen grond! wel-
« ken lof moet u niet de nakomelingschap toekennen? Uwe
« taal boezemt mij kracht in, en ik gevoel thans met u den
« moed, om dubbel voor het vaderland te sterven!» « Welaan,»
zegt *Sebastiaan*, « zoo willen wij de stad van wijk tot wijk,
« van straat tot straat, van huis tot huis, verdedigen, en zien
« wij dan nog geene redding, zoo willen wij onze ligchamen
« nog eer den Maasstroom ten prooi geven, dan ons, over-
« wonnen, ter slagbank zien voeren. Dit zij, *van Herle*,
« ons laatste woord!»

Het noodlot dreigde inmiddels van alle zijden, want men
had in al deze benaauwdheid niet slechts van buiten, maar
ook van binnen eenen geheimen, en daarom nog meer te ducht-
ten vijand. Adders schuilden onder de vrome burgerschaar,
die met hunne vergiftige tongen tweedragt en burgertwist
pooogden aan te stoken. Priesters, die zich christenen noem-
den, verlieten den herderstaf en gordden heimelijk de wape-
nen aan (1), niet om den algemeenen vijand van de vesten te
weren, maar uit blinden godsdienstijver en door dweepzucht
vervoerd, hunne geloofsgenooten, zoo onder de burgers als
onder eenige vanen, tot oproer aan te hitsen, om den stads-
voogd tot de overgave te dwingen. Ook kenmerkten zich eenige
gevaarlijke volksleiders, te weten zekere *Cornelius de Geer*,
Veit, een kleermaker, en *van der Lee*, welke zich reeds
vroeger aan beeldenstorm te Gent en Ieperen hadden schuldig
gemaakt, wordende daarom naar Wijk gebracht, aldaar bewaakt
en bedreigd, om zoo zij zich nog eens vertoonden, dadelijk
te zullen worden opgehangen. Niet zoodra had *Sebastiaan*

(1) Zekere pater *Ignatius* werd verdacht gehouden, de Spanjaarden
door seinen en nachtelijke missen in te lichten; ook dat hij de gedurige
verwijdering van geestelijken en nonnen naar het leger van *Parma* be-
vorderlijk was. — De Prins van Oranje, bij wien deze pater reeds vroeger
zijne nederige opwachting was komen maken, had hem aan het strenge
toezigt van *Tapinus* aanbevolen, zeggende: « deze mensch schijnt de he-
« mel in het oog, maar de hel in het hart te dragen.»

eenige beweging onder het volk en in sommige wachthuizen
bemerkt, of hij vliegt naar de gewapende burgerschaar, met
drift roept hij haar toe: « Veracht deze addertongen en verde-
« digt met mij uwe have, uw kroost en de rustplaats uwer vade-
« ren. Welk geloof gij ook belijdt, zoodra des vijands zachte too-
« nen u verrukken, sneeft gij allen onder zijne beulen. *Jan*
« *van Nassau*, 's Prinsen broeder, ontwaart gij reeds met zijne
« ruiters in de verte. Blijft dus de eer getrouw en schuwt
« Spaansche beloften. Vechten wij menschelijk, dat is, niet
« om geloofsgeschil (1).» Hierop greep de geheele burgerij
de wapenen; vrouwen en kinderen namen het vaste besluit
en zwoeren plegtig, dat zij allen die anders wilden, als
hunne vijanden zouden beschouwen, en eerder den oorlog van
twee zijden verklaren, dan zulk eene taal gehoor te geven,
daar zij met braven het getal hunner vijanden gering schat-
teden.

Dan, naauwelijks omsluijverde de nacht de rookende stad,
toen de priesters eenen onder hen overhaalden en hielpen ont-
vlugten, door in stilte op eene geheime plaats langs de ver-
gruisde muren te glippen; deze, het daglicht schuwende, meldt
zich bij *Mansfeld* aan, om hem in 't geheim, den geheelen toe-
stand van binnen kenbaar te maken, hopende welligt voor zijn
schandelijk verraad groote belooningen te ontvangen; doch,
wat hij ook van hunne zwakheid kwam verklappen, deze
waarheid durfde hij niet verkrachten: « dat hij den plegtigen
« eed had gehoord, waarbij zij allen zwoeren, hunne laatste
« droppelen bloeds voor het behoud der stad te willen wagen,
« verwachtende vastelijk eenen spoedigen bijstand van het Sta-
ten-leger.» Maar hetgeen den belegerden noodlottiger was, hij
maakte hun bekend: « dat, nadat het ravelijn voor de Brus-
« selsche poort veroverd en de poort met den toren in *Par-*
« *ma's* handen was, de stad eene andere gedaante had verkre-
« gen; dat er in de beide laatste gevechten meer dan 1000 man,
« zoo aan burgers als soldaten, waren gebleven, behalve de
« gewonden; dat *Sebastiaan Tapinus* een musket-schot in
« den arm had gekregen, die men in den beginne voor doo-
« delijk hield, doch dat hij thans wederom gaande was en zich
« in hun midden bevond; dat de Staatsche vanen, die eerst
« 1200 man sterk waren, nu naauwelijks de helft telden; dat
« zeven hunner dappere hoofdmannen gedood waren, onder an-
« deren ook zij die de mineurs bestierden, alsmede de held-
« *haftige vrouw*, die hare makkers in dezen arbeid met veel
« roems had aangevoerd (2); dat er reeds tweespalt tusschen
« de burgers, omtrent de overgave, ontstond, die echter ge-

(1) Zoo dachten ook de Batavieren. *Tacitus*, Hist. LIV. V.

(2) Jammer, dat onze geschiedschrijvers niet eens deze tweede *Kenau*
Hasselaar vermelden. Alleen *Strada* en andere vreemde schrijvers
gewagen van haar.

« stild was; dat men zich nacht en dag met onvermoeiden ijver « met het herstellen der muren bezighield, alsmede om van « binnen nieuwe versterkingen aan te brengen; eindelijk, « dat zij desniettemin al hunne hoop vestigden op de verschan- « sing achter de Brusselsche poort, welke zij sedert eenigen « tijd begonnen en nu geheel voltooid hadden, daartoe alles « gebruikende, wat maar handen had; eindelijk, dat zij deze « verschansing met 8 stukken gewapend hadden, en voor het « overige achter dezelve nog eenen wal opwierpen, tot onder- « steuning van de eerste, of als eene tweede wijkplaats (1).»

De belegeraar bemerkte nu weldra, dat deze binnenverschansing dezelfde was, die men reeds door de ruïnen van den ringmuur verkend had, en die het aangevallen punt, zooals *Strada* zich uitdrukt, « even als eene halve maan omsloot.» Hoe het hiermede dan ook gesteld ware, genoeg was het hem, den belegerden de strijkweren te hebben benomen, door het temmen hunner batterijen. *Farnese* besloot alzoo, hetzelve te vermeesteren, er mogt gebeuren wat er wil, en tot dat einde beval hij, eene brug of dam door de veroverde stadsgracht te werpen, ten einde het geschut op de reeds veroverde vesten te kunnen brengen. Hoe bezwarend ook deze arbeid scheen, wyl de gracht, volgens *Strada*, wel 60 voeten (40 *coudées*) diepte en even zooveel breedte had, bragt men dit werk spoedig tot stand, wyl er noch aan gereedschap en hout, noch aan timmerlieden en bruggenwerkers gebrek was, te meer, daar men nu tegen alle zijdelingsche vuren was gedekt.

Dit werd nogtans niet zonder groote verliezen en onherstelbare rampen van de zijde des belegeraars volbragt: *Sebastiaan* had zich aan den voet des muurs van zijne verschansing, met eenige muskettiers, geschaard, om het slaan dezer brug te verhinderen en tevens een vereenigd vuur op de inbreuk in den kapitalen ringmuur te hebben. Ten einde de zijnen aan te moedigen tot de spoedige daarstelling dezer brug, werkte *Parma* zelf mede, zich met een bewegelijk scherm en rolkorven tegen de muskettiers dekkende (2), doch, vrezende dezen arbeid te zullen moeten verlaten, aangezien *Girolama Dacis*, *Don Joan Grimoldi*, *Don Garcio Ortado*, en vele andere hoofdlieden aan zijne zijde sneefden, beval hij den grootmeester der artillerie, *Berlaimont*, op den buiten-grachtsboord met twee ligte veldstukjes deze muskettiers te vernielen, dewijl zij hun reeds ongemeen veel nadeel hadden toegebragt. Deze spoedde zijne edellieden van het geschut, daar men hoe langs hoe meer dooden kreeg; doch, hoewel de grootmeester door eenen kleinen dwarsdam genoegzaam zeeende verzekerd te zijn, kreeg hij eensklaps een musketschot in den linker schouder, die tot den regter doordrong, zoodat hij

oogenblikkelijk dood ter nederzank (1). Dit verlies was onherstelbaar voor het Spaansche leger; men zegt zelfs, dat het zien van deze stervenden, *Farnese* eenen traan ontwong; doch de naijver en trots der geboren Spanjaarden was hem steeds afgunstig geweest, uithoofde der belooningen en hooge cereambten, waarmede Spanje dezen vreemdeling begunstigde, en van deze zijde was hij dus spoedig vergeten.

De brug werd dan, na groote verliezen, tot stand gebragt, en het gelukte *Parma*, die versch volk gekregen had, zich op de puinen der poort en oude ringmuren door het reppen der spade te legeren en eene beukerij te planten van 10 zware stukken (2), alleen op de binnen-verschansing gerigt. De belegeraar woelde nu dag en nacht, en had de stedelingen gedurende dezen overtocht der gracht onafgebroken met aanvallen bedreigd, meenende hen, aldus kwellende, door angst en onophoudelijke bewegingen af te matten. De belegerden, ten uiterste gedrongen en nog het beloofde ontzet niet te gemoet ziende, wisten door list, in den nacht van den 23 Junij, iemand te vinden, die onder vele gevaren, toch behouden te Antwerpen aankwam en den Prins van Oranje en den Aarts-hertog *Mathias* van hunne benaauwde gesteldheid, tot in de geringste bijzonderheden, verslag deed (3). *Parma* bad vurig, alvorens het allesbeslissende gevecht te hervatten, en beval zich vooral in de gunst van den heiligen diens dags, zijnde *St. Joannes*, den 24 Junij. Hij maakte het kruis, en het schrikkelijk pleit ving aan. Het geschut woedt met vereenigde magt op de verschansing, en te gelijk laat *Farnese* den linker vleugel naar den *St. Servaastoren* ondermijnen. Zoodra was niet een gedeelte derzelve, zoo door deze mijn (welke reeds de 22de en laatste was, die de belegeraars lieten springen), als door zijn geweldig geschut, omvergeworpen, of zij baanden zich, al vechtende en opdringende, eenen weg door de puinen, om op de verschansing zelve de Spaansche vlag te planten, en het leger tot den storm te lokken.

Nu werpt zich de belegerde met vereende magt, door *Sebastiaan*, van *Alfen*, *Morens* en andere dappere oversten aangevoerd, tusschen de vijandelijke benden, en nimmer hebben de geschiedboeken een afgrijpselijker en vinniger strijd vermeld: ieder kiest zijn' man. *Van Alfen* raakt in een tweegevecht met den fieren *Don Juan Viliando*, en deze, hoewel

(1) *Strada* zegt, t. 3, p. 174, oogenblikkelijk, doch *Hooft* beweert, p. 630, dat hij tot den anderen dag, zijnde den 18 Junij leefde. Deze graaf *Gillis van Berlaimont*, heer van Hierges en Gouverneur van Charlemont, oudste der drie gebroeders, had Spanje reeds onder vijf besturen gediend, namelijk: onder dat van *Marguerita van Parma*, *Alba*, *Requesens*, *Don Juan* en *Alexander Farnese*.

(2) *Strada*, t. 3, p. 173. Volgens andere schrijvers waren dit kartouwen en slangen, die 24 en 36 pond schoten.

(3) *Hooft*, pag. 632. *Bor* zegt, dat deze bode den 19 Junij werd uitgezonden.

(1) *Strada*, t. 3, p. 172. *Harrée* enz.

(2) *Strada*, t. 3, p. 173.

door *Jacobo Valenzo* ondersteund, sterft weldra aan zijne voeten; daar zag men der vrouwen-arm met rapier en vuurkransen den vijand vernielen en hoorde hun honend toeroepen: « Nu willen wij ons met u meten, komt verbergt u nog — maals achter ons (1)! » Anderen kruipen nog met opgeheven dolk over het verbrijzelde gareel; men steekt, slaat, hakt en kerft: de gevaren wijken voor hunne voeten; door gewonden en zieltogenden heendringende, verspreidt zich dood en schrik in 's vijands vanen; roemrijke wonden worden veracht; kling, dolk en spies verstompen, en het staal weerklinkt knarsende op het staal; het schrikkelijk gekletter der wapenen, de snorrende kogels en het gekraak van het donderend metaal doen stad en wal daveren; het opstapelen der lijken, het geratel der botsende en verbrijzelde wapenen, verdooven gehoor en spraak, terwijl rook, stof en vuur, den krater eens vuurbergs evenaaren: jongman, vrouw en kind, vliegt naar het pleit van dood of vrijheid, en zoo duurt de wilde schok twee uren lang, zonder dat eene van beide partijen weken, hebbende *Farnese* reeds vier achtereenvolgende stormen met versche vanen ondernomen. In dien tusschentijd had de belegeraar, om eigene soldaten te sparen, wyl men hand aan hand vocht, het vuur uit de tien stukken zijner batterij naar elders moeten rigten, en eensklaps bespeurde men, dat hierdoor in den regter vleugel der verschansing eene nog veel grootere inbreuk was ontstaan, dan die welke de vijand gelijktijdig poogde te bestormen; doch de kapitein *Barrends* met zijnen luitenant *Dongerres*, komen met eene staatsvaan zoo vreeslijk op den vijand aanvielen, en wordt tevens van ter zijde door de dappere landlieden, mitsgaders door eenige uitgelezene mannen, onder aanvoering des dapperen korporaals *Volkert*, zoo krachtig ondersteund, dat *Giau de Vilaces*, *Valensa*, *Marcy Anthonio di Ferny* en *Petro de Gousman*, gewond werden en stervende op de puinen blijven liggen. *Sebastiaan* wordt voor de tweede maal door een kogel of steen, die hem uitgestrekt ter aarde velde, in het gezicht der vijanden (2) getroffen en bewusteloos uit het gevecht gedragen. Dit gaf den Spanjaarden zooveel moeds, dat zij nu de overwinning voor zeker hielden en met nieuwe krachten den strijd hernamen. Hij was inmiddels weder tot zich-zelf gekomen, hoewel gehavend en met wonden bedekt, zoodat men hopeloos over zijn behoud dacht. Zijne vanen, die voor hem eene ongemeene trouw en genegenheid gevoelden, daar hij vóór en tijdens dit beleg al hun lijden en al de gevaren met hen gedeeld had, zwoeren hunnen bevelhebber te wreken, en de laatste droppelen bloeds voor hem en het behoud der

stad op te offeren; men had zich intusschen op den nog onbeschadigden binnenwal, of tweede verschansing, geschaard, ziende hoe 's vijands onnaakbaar geschut de eerste havende en de inbreuken vergrootte; dit was dus voor de belegerden, (even zooals *Strada* zegt) het laatste plankje, waaraan de schipbreukeling zich vastgrijpt (1). Inderdaad bleef hen niets meer over, dan deze afsnijding, en hunne dapperheid om den vijand af te weren. Men had evenwel, door middel van aardzakken en ruwe steenklompen, daar het reeds tegen den avond liep, de bres van den morgen trachten te stoppen, of althans het beklimmen derzelve te bezwaren, terwijl men de bedieners van het geschut op de oude vest, met kleine veldstukken en musketten, groote nadeelen toebragt en zelfs bijna gedwongen had het geschut te verlaten, doch de vrees van zich tegen de overmagt te veel te ontblooten, had de verdedigers teruggehouden.

Parma meer en meer verwoed, dat hij het zoo duur bevochten pleit niet kon beslissen, en vreezende ook de in bezit hebbende stelling op de oude vest, ras te zullen moeten verlaten, besloot het stormen met nieuwe vanen te beginnen, alzoo de vorige alle verplet of buiten gevecht waren. De Spanjaarden bestormen op nieuw deze laatste wijkplaats; *Mansfeld* beproefde gelijktijdig elders eene natte gracht over te trekken, doch velen der zijnen verdronken door de achtersten opgeduwd wordende: de eene storm volgt den anderen, tot vijf herhaalde malen, maar het is alles vruchteloos; al hun geweld werd door de voorbeeldelooze standvastige manhaftigheid der verdedigers gebotst, de aanvallers werden niet alleen geheel afgeslagen, maar weken met zooveel overijling, dat men voornemens was eenen uitval in de kapitale gracht te doen, om den vijand ook hier tot het ontnestelen te dwingen; doch de vallende avond en de afgematte leden deden hun slechts de oude verschansing behouden en haar, zooveel nog doenlijk, voor den morgen herstellen (2).

Het was een verschrikkelijk moordtooneel; ruim 5000 verloren er dezen dag wederzijds het leven, hoewel meerendeels van de Spaansche zijde, en nog weergalmden het geroep en gekerm der stervenden, zijnde er negen vernieuwde stormen gedurende dezen geheelen dag vergeefs verspild. Der Staten vlag wapperde op nieuw trotselijk op de puinen, terwijl de burgerij door deze groote zege tot hoop en blijdschap vervoerd, voor hunnen bevelhebber fanfaren aanhief. Des anderen daags, bij het opkomen der zon, sloop de heimelijk naar Antwerpen gezonden bode wederom door eenen bedekten gang binnen de verwoeste wallen, met eenen brief van den Prins van

(1) *Strada*, p. 176: « Ils se retirèrent dans le retranchement prochain, « comme sur la dernière planche de leur naufrage. »

(2) De Spanjaarden, welke gedurende dezen dag bij dit stormen waren, en er heel of halflijfs nog afkwamen, zeiden tot hunne makkers: « dat zij daar voor de hel geweest waren. »

(1) Men herinnere zich het gebeurde binnen Maastricht, 3 jaren vroeger (zie de noot bladz. 140, noot 2).

(2) *Strada*, t. 3, p. 176; *Carnero*, enz.

Oranje en den Aartshertog *Mathias*, aan de oversten en *Sebastiaan Tapin*, burgemeesters, gezwoorenen, hoplieden, raad, burgers, soldaten en huislieden, binnen Maastricht, welke daarbij hunne vroomheid en verdiensten jegens den Staat ten hemel verhieven, en dat het dankbare vaderland hunne volharding en wonderbaar behoud in een eeuwig aandenken zoude behouden, dat zij, eer vijftien dagen omliepen, van ontzet vernemen zouden (1).

Dit was de laatste balsem voor hunne wonden; men vliegt met deze tijding naar *Sebastiaan* toe, die men naar Wijk vervoerd had, waar zijne wonden dagelijks verergerden (2); deze wil aanstonds, niettegenstaande zijnen wankelenden staat, het ziekbed ontvlieden, en zich nogmaals aan het hoofd der zijnen plaatsen, om hunnen moed en hunne volharding tot het bepaalde tijdstip te helpen rekken, doch de lichaamskrachten moesten voor zijnen geest zwichten.

Het vuur ontvlamde op nieuw in aller harten. Vrouwen, kinderen en grijsaards grepen oogenblikkelijk de spade in de hand, en reppen weêr de vuist, hoe uitgeput van kracht ook; anderen zochten de verspreide wapenen bijeen en het gestompte zwaard werd snel gewet; in het kort, al de ellende van zooveel leeds was met deze hoop vergeten: zoozeer de moed hen wederom aangreep, zoo zeer bespeurde men moedeloosheid in het Spaansche leger, welks dapperheid in dezen strijd afgemat en door gedurige wervingen als geheel vernieuwd konde beschouwd worden.

Hunne beukerij had kortelings gezwegen, doch het behoud dezer stelling voor de belegerden zeer gevaarlijk rekenende, wierpen zich een Schotsch en een Staatsch vaan, des morgens voor de opdagende zon, binnen de batterij, doodden eenige nog weêrstandbiedenden en vernielden zooveel doenlijk het van hier onvervoerbaar geschut; vindende overigens slechts opeengehoopte lijken, reeds door den daauw des nachts omhuld. De oude vest en verschansing was dus wederom gezuiverd, maar het was een onherstelbare puinhoop; alleen de laatste binnenwal of verschansing had men nog zoo goed mogelijk hersteld. *Sebastiaan* gloeide van vreugde en vergat zijne wonden, toen hij door deze laatste poging nog de hoop voedde, na zooveel lijden, gered te zullen worden en hij liet zich in het midden der zijnen dragen: men beschouwde het eene misdaad van verdrag te spreken. Alles had voor hen nog het voorkomen van redding, want, hoewel de Spanjaarden nog de puinen van het veroverde ravelijn voor de Brusselsche poort

bezet, den buitengrachtsboord bekroond en omarmd hielden, zag men bij hunne vanen geene bemoeijingen tot het herneemen van den storm.

Geen middelen werden onbeproofd gelaten, om dit laatste anker te behouden, daar men het leger van *Hohenlohe* en de vredehandeling als twee kansen beschouwde, die de geworpen teerling nog eene gelukkige zijde konde geven. De hoop welke de belegerden op ontzet, en zelfs heimelijk op de vredehandeling te Keulen hadden, meenden zij uit de achteloosheid en verflaauwing van het Spaansche leger te mogen afleiden; zij deden daarom ook geene uitvallen, waaraan het hun buitendien aan manschap en lichaamskrachten zou hebben ontbroken.

Farnese was inmiddels razende van spijt, en had zijnen geest en lichaam, bij het fel doordrijven zijner voornemens, het uiterste gevegd, zoodat hij door eene hevige koorts (1) werd bezocht. Aldus op zijn krankbed gepijnigd over zoovele vruchteloze pogingen en zooveel roekeloos gespat bloed, rigt hij zich woedend op, en ontbiedt *Mansfeld*, dien hij aldus toespreekt: «Hoe! wij, die zoovele wallen besprongen, klip-
«achtige puinen overglipten, zal ons nu dit handvol ver-
«metelen beschamen en andermaal tot den aftogt dwingen?
«Wat zal het nageslacht van zoo iets gewagen! Neen, *Parma*
«sterft eer, dan deze smart nog te overleven! — Ga,» zegt hij, «en doe de bezetting met omzigtigheid op alle zijden
«bespieden; welligt rekenen zij op eenen stilstand van wa-
«penen, daar hun geschut zwijgt; bedien u van alle hulp-
«bronnen, die vernuft, rapheid en list aanbieden, om hen ten
«onder te brengen, en mij uit dezen neteligen toestand te
«redden. Het is nu reeds vier maanden, dat wij hier vrucht-
«teloos woelen en wroeten, en dit moet een einde nemen,
«of wij zullen allen vergaan.»

Toen de nacht begon, zond men bespieders uit: de stoute en fiere *Parma* maakt nu van de zijnen sluikmoordenaars.

Zeker Spanjaard, *Alonzo Garcia* genaamd, snelt nog in denzelfden nacht naar de vorstelijke tent, en geeft te kennen, «dat
«hij heimelijk en met zachte schreden, onder begunstiging der
«duisternis, tot in het midden van des vijands verschansing
«aan de westzijde is doorgedrongen, eene door hem veronach-
«zaamde inbreuk doorglippende, waarbij niet eens eene wacht
«stond; dat de vermoeijenis hen allen in eene verkwikkelijke
«sluimering gedompeld had; dat grijsaards, vrouwen en kin-
«deren op de woeste heuvels en puinen geschaard lagen, met
«rapier, bus en dolk aan hunne zijde, en hunne matte leden
«door rust herstelden; dat de moeder in de eene hand den
«dolk en met de andere haren zuigeling aan de borst knelde;
«dat alles rustte en zelfs zich geen enkele stem liet hooren.»

(1) Bij *Bor*, 13. b., bladz. 112, vindt men dezen merkwaardigen brief, gedagteekend uit Antwerpen den 25sten Junij. Daarin wordt bij het slot gewag gemaakt van het corresponderen met duiven en roode teekenen op den St. Janstoren. Deze brief was geschreven met eene kleine nette hand, groot omtrent de 2 deelen van een half vel.

(2) *Strada*, t. 3, p. 177.

(1) *Van der Fynckt*, t. 2, p. 482.

Inderdaad, welke spoorlagen de geest der belegerden hun ook gaf, het lijf ging maar voet voor voet; kling, kogel, honger en besmettende kwalen, die uit armoede, ongemak en het bederf der verspreide lijken voortspruiten, hadden velen der hunnen weggenomen en de sterkte der bezetting op minder dan de helft gebragt. Een deel lag knellende aan roemrijke wonden, anderen aan sleepende ziekten. Geheel de bezetting sliep op de onthavende wallen, onder den blooten hemel, waar de weêrlooze grijsaard, vrouwen en kinderen hun het voedsel aanbragten, dat men slechts ter greeps kon nemen. Ook was er reeds zooveel gebrek aan levensmiddelen, dat men zich het honden- en paardenvleesch tot een voedsel betwistte, hetwelk men bij het vuur in de opene lucht schroeide. Arbeid, wachten, pal staan, het bewonen van den wal en het vernachten in de wapenen, had hen zoo afgesloofd, en het doorstaan der felle en zoo dikwijls hervatte stormen, hun den adem zoo verkort, dat aan den meesten de magt ontbrak, om zich op de been te houden (1).

Farnese was gevoelloos voor het lijden dezer braven, ofschoon hij uit den toestand der bezetting en het schorsen hunner vijandelikheden wel kon bespeuren, dat zij zich op de vredehandeling verlieten (2): eensklaps verandert zijne felle koorts in eene helsche vreugd. Hij roept *Mansfeld* en *Conzaga* nogmaals tot zich, en zegt hen met grijnzende blikken: « Snelt met de beste krijgsknechten naar de geheime plaats « die *Garcia* u zal aanwijzen; dat men van rot tot rot vaar- « dig zij; nu is het oogenblik der zege daar.... Zij slapen « zacht, en wanneer het leger met vlugge schreden in groote « stilte volgt en toespringt, zijn wij zeker van de overwin- « ning. De stad behoort den dapperen krijgsknechten; dat « zij zich dezen dag het oneindige leed vergoeden. Het is mor- « gen de dag van *Petrus* en *Paulus* (den 29 Junij). Ik ga « inmiddels deze hemellingen bidden, dat de eerste ons de « stad helpe openen en de laatste het zwaard bestiere, opdat « wij reeds voor de opkomst dezes heiligen dags, de stad in « onze magt hebben en onze wraak in het bloed dezer oproer- « lingen koelen (3)! »

Terwijl alzoo het somber kleed des nachts nog de stille vesten dekte, wier kruin in damp en nevel was gehuld, glijdt de vijand met dof gebons langs de gebeukte wallen, die zoo menigwerf met onwrikbare kracht den fellen schok weêrstonden en stuift daar binnen gelijk eene zee door fellen wind gejaagd.

O ramp! *Alonzo* sluipt door het duistere heen met de vanden van *Valdez* en *Figueroa*, en, nog voor het ontwaken der zon, treden zij de veronachtzaamde inbreuk binnen; anderen beklimmen even ras, van schouder op schouder, met ladders en op de in den muur bevestigde spiezen, de reeds half gebeukte binnenmuren. — De walhoeders, de vrouwen en landman, door den vaak overwonnen en bedweld, slui- merden zacht, leunende in allerlei houdingen op musket en spies, of op de puinen en borstweringen des afgevochten wals, zelfs de zorg der wacht was hun ontvallen. Eensklaps woedt het staal onmedogend in hunnen boezem, en veler hart-ader sloeg niet meer, toen men door een dof geraas den ingeslo- pen Spanjaard bespeurde, wyl geen schot gedaan werd, en reeds stroomen bloeds den grijzen wal bespatteden. Eenigen was het nog vergund, den naderenden dood te mogen aanschouwen; deze ontwaken met verbazing, terwijl de toevloed snel aanwast; doch het leger stortte overal de stad binnen, wyl men nog op eene andere plaats door eene mijn-galerij, in een klooster uitkomende, binnensloop, en het donderend krijgsgeschrei klonk nu sidderend langs straten, wal en toren.

Wat de Spanjaard voorkomt of vliedt, is het leven kwijt; zelfs reeds zieltoegenden worden afgemaakt. Deze ongenade baart wanhoop. Het bewustzijn van toch te moeten sterven, deed de verdedigers het leven duur verkoopen. Eenige Staatsche vanen grijpen met zooveel verwoedheid de Spanjaarden aan, dat er meer dan viermaal zooveel sneefden, als zij manschappen telden. De leeuw ziet zich door de overmagt van tijgers en hyena's be- naauwen; daar vaan op vaan, kornetten op kornetten; de afgrond daverde en zonk weg onder het gekerm, het vuur en het staal. Even gelijk de reeds stervende nog met forschen moed eene laatste poging aanwendt, zich wringt en wroet om het leven een oogenblik te rekken, evenzoo betwistte men hier den laatsten snik der stervende natuur. Honger, kommer en ellende hadden deze dapperen zoo uitgemergd, dat de in Nederlands bloed gemeste Spanjaarden hen, spottenderwijze, spooksels en geraamten noemden; doch weldra maalt zich nog eenmaal de purperen gloed der wraak op hunne verbleekte aangezichten, en het staal, dat schrikkelijk blonk, vergruist nog menig helm en speer. Hier bezettingen, ginds burgers, elders landlieden, drommen zich te zamen in de straten, bieden forskelijk het hoofd en slaan wond op wond. Het was hartverscheurend, maar fier, hoe nog de ontveeschde vrouwen-arm het staal van haren boezem weerde. Maagd en kinderen aan hare zijde, verweren zij zich met onbegrijpelijken moed; voet voor voet betwisten zij haar leven met den wreeden sterkgespierden Spanjaard, waartegen het teeder gebeente krakend, doch alleen door den dood zwichtte.

(1) *Hooft*, p. 632; *De Maës*; *Bentivoglio*.

(2) Ten zelfden dage, den 29 Junij, verstreek de Commissie van de gezanten der Heeren Staten, gecommiteerd tot de vredehandeling binnen Keulen; doch de Staten bevolen hen daar nog eenigen tijd te verblijven.

(3) *Strada*, t. 3, p. 178; *Carnero*; *De Mais*.

Gewonden en in de huizen opgesloten kruipen naar dak en venster en smakken deze moordenaars met steen en vuur ter aarde; men hoorde niets dan het gekletter der wapenen en de matte zuchten der stervenden; het bloed ruischte met beken langs den grond en de stad schudde op hare grondvesten. Noch de weerlooze en reeds wankelende grijsaard, noch wijf, noch maagd, noch kind, behield het leven; de koude jesuit *Strada* zegt: dat de slagting zoo afgrijsselijk was, dat hij geen woorden kan vinden om ze te beschrijven, en dat nog in geen belegering deze rampen tot dien top gestegen waren (1).

De stadsvoogd *van Herle* wil nog, op de St. Servaas-plaats, eenen bloedigen kans wagen, waar hij ijlings eenige vanen en gewapende burgers bijeenverzamelt. Hij-zelf woedt het eerst met zijn rapier op het Spaansche barnas, doch sterft, na velen neêrgeveld te hebben, den heldendood met de meeste der zijnen; wordende eenige oogenblikken daarna uitgekled en met de andere in den roodverwigen Maasstroom geworpen (2). Dan, zijn leven werd duur verkocht, want *van Alfen* die aan zijne zijde vocht, door dappere landlieden, vrouwen en handwerkslieden ondersteund, strekte nog vele monsters ter aarde, eer zij het leven lieten, zelfs verloren hier de beruchte *Bolf*, hoofdman van verscheidene Duitsche vanen, alsmede *Andreas Ortado*, *Don Vasco di Eugna*, *Don Juan Mauriques*, *Piedro Pacieco* en vele anderen het leven; wordende *Mansfeld* gewond. Slechts een nietig overschot van eenige Staatsche en Schotsche vanen, met eenige

(1) Ofschoon *Ventivoglio* in *Strada* den Spaanschen toededaan waren, spreken zij met schrik en verontwaardiging van dezen moord, onder anderen zegt de laatste, t. 3, p. 179: « Il se fit un carnage si horrible, et avec tant de furie, que rarement on a vu rien de semblable dans les autres prises des villes... Ils exercèrent leur furie, injustement sur tout le monde... Ils traitèrent même les femmes avec d'autant moins de pitié, qu'ils s'étaient imaginés que ce leur était une infamie d'avoir été blessés par elles. D'ailleurs, les femmes qui se montraient plus hommes que les hommes mêmes, s'étaient elles-mêmes dépourvues de la douceur, qui est naturelle à leur sexe: elles avaient la hardiesse d'animer les hommes de la ville à la défense de leur patrie, qu'ils voyaient tomber à leurs yeux... La furie et la rage des soldats étouffa toute pitié. Ils entrèrent dans les maisons, cherchèrent indifféremment les hommes et les femmes, et les jetèrent par les fenêtres ou dans la Meuse, les uns sur les autres... Ils tuèrent tous les enfans ou autres, capables ou noncapables de porter les armes. On n'entendait de tous côtés que le bruit des armes, des cris, des plaintes et gémissemens d'enfans et de femmes, des ruisseaux de sang » etc.

(2) Het is verachtelijke leugentaal, en zelfs door de Spanjaarden tegengesproken, dat *van Herle*, zooals eenige geschiedschrijvers melden, in een kok verkleed, de stad zoude ontvlugt zijn. Dit althans heeft hij zijn geheele leven door anders bevestigd. De graaf *de Maës*, geheim-schrijver van *Parma* en ook van het dagverhaal dezer belegering, meldt in zijne nagelatene schriften dat *van Herle* het gevecht op de markt wederom wilde hervatten, als een braaf en dapper krijgsman den heldendood stierf. Zijne vrouw, die zich te Wijk bij *Sebastiaan* bevond en welligt door dezen naderhand het leven behield, zeide, voor *Farnese* verschijnende: « dat hij vermoord en niet erkend, met de andere lijken in de Maas geworpen was. » En daar hij nimmer terug is gevonden, bevestigt dit nog zooveel te meer het gezegde dezer ongelukkige vrouw. *Strada* zegt eveneens, t. 3, p. 182: « Sa vie fut entièrement guerrière!

gewapende burgers en vrouwen, waren nog al vechtende tot Wijk doorgedrongen, *Sebastiaan* met zich voerende, die bijna zieltogende aan zijne wonden lag. — Nogtans had het aanschouwen van dezen ramp en het gekletter der wapenen zijne ziel met een nieuw vuur tot wraak gesterkt. Hoewel zijnen regter arm in eenen doek dragende, grijpt hij nogmaals het staal in de andere hand, en wil den Spanjaard Wijk betwisten, waartoe men tot het wreede en hartverscheurende besluit gedwongen werd, om de Maasbrug van die zijde te vernielen, hetgeen door middel van eenige kruidtonnen onder een steenen gewelf aan te brengen, onmiddellijk volbragt werd.

Nu steeg de ramp der Maastrichtenaren ten top, naardien er velen naar Wijk meenden te vlugten, want al vechtende was de menigte naar deze brug geweken. Daar vallen nu de achtersten op de voorsten en overrompelen elkander onderling. Die geen hoop meer ziet om zich door de wapenen te wreken, werpt zich vrijwillig in den stroom, of wordt door de menigte van de brug gedrongen. De wanhopende moeder, werpt eerst haren zuigeling en daarna zich-zelve in den vloed, om hen wisselijk aan de woede der Spaansche beulen te onttrekken; en om zoowel het staal als de dierlijke driften dezer woeste horden te ontvlieden, volgen geheele maagdenrijen, door schaamtegevoel bemoedigd, dit stoute maar wreede voorbeeld (1). Toen men geen leven meer zag en zelfs de nog in den vloed worstelenden met musket en roer verdelgde, ving men aan met plunderen en brandstichten. — Eenige nog levenden, welke men reeds half bestorven uit de verborgenste schuilplaatsen te voorschijn bragt, werden zoodanig gepijnigd, om anderen te verraden en de verborgene bezittingen aan te wijzen, dat zij zich hunner behoudenis beklaagden. — Eene menigte evangelie-predikers wilden den marteldood ontvlieden en verdelgden zich in den stroom. Die men dit belette werden niet door de wapenen gedood, maar met de koorde, ten spot, aan torens, kerken, preekstoelen en lantaarnpalen gehangen. Nadat er schier niet meer te moorden was, liet *Parma* aankondigen, dat men de weerlooze vrouwen en kinderen zou sparen (2).

De soldaat was in dezen moord zijn eigen meester, en volgde blindeloos zijnen woesten hartstogt. Men schrijft dit voornamelijk toe aan den naijver op moord, roof en plundering, tusschen de troepen van *Mansfeld* en *Conzaga*, welke

(1) Voor deze Maaspoort vervaardigde men naderhand de volgende Latijnsche dichiregels:

Quanta fides populi pro Libertatis amore
Jam constat cunctis, exhaustis civibus, illā
Obsidione gravi, superantur milite *Parmae*,
Et pereunt misere ferroque et fluminis Undis.

(2) Wanneer men leest, wat ons *Hooft*, p. 633, *Jeronimo Canestagio*, I., *Strada*, t. 3, p. 178—186, en *Du Thou* verhalen, zal men zich overtuigen, dat wij hier nog vele afgrijsselijke bedrijven der Spanjaarden verzwijgen.

veldheeren zich evenmin onder elkander verdroegen (1) als hunne onderhebbenden, en waardoor deze laatsten toemeloos, en ingevolge den geheimen wensch (2) van *Farnese* en hunne bevelvoerders, de verhitte wraak koelden.

Inmiddels had *Sebastiaan* aan de overzijde met zijn gering overschot alles tot eenen krachtadigen weêrstand toebereid, doch zijne krachten bezweken telkens, daar zijn geest te veel gedaan had, en nauwelijks was hij naar zijne legerplaats gebragt, of *Mondragon* en *Mansfeld* bestookten zoo hevig deze laatste wijkplaats, dat eenige der voornaamste inwoners in dezen meer en meer benaauwend toestand een verdrag wilden aangaan, dat de Spanjaarden veinsden opregtelijk hun aan te bieden.

Sebastiaan had het ten hoogste afgeraden, wijl hij beweerde, dat een verdrag met de Spanjaarden niets beteekende, dat zij evenwel wraak zouden nemen en dat men het wellicht nog tot het beloofde tijdstip van ontzet zoude kunnen uithouden.

Dit alles kon hen van dit voornemen niet terughouden, wijl zij voorgaven dat er meer en meer gebrek aan buskruid en levensmiddelen kwam; de onderhandelingen tusschen den Raad, *Mondragon*, *Mansfeld* en *Conzaga*, namen dan een begin, terwijl reeds daags te voren wederzijds een stilstand van wapenen was getroffen; doch nauwelijks waren zij hiermede aangevangen, of men herkende andermaal den trouweloos en bloeddorstigen Spanjaard: het leger onder *Mondragon* stortte eensklaps de poort van St. Quirin (3) binnen. *Mondragon*, wien het grootste gevaar bekoorde en, naar men zegt, nog de menschelijkheid in het heetst van het strijden bijbleef (hoezeer zijn gedrag bij Carpen den 8 Januarij 1579, een gruwel blijft) zou nog het woën der Spaansche moordenaars hebben willen stuiten; maar, noch zijne woorden, noch zijnen degen konden de bloeddorst betengelen. Het ontvlieden was dan ook vergeefs, de dood overal: eerst vallen

(1) *Mansfeld* was een oud veldoverste, die reeds onder *Karel V* gediend had, voerende het bevel over de Vlamen, Walen en Duitschers. *Conzaga*, Spaansch veldoverste, de gezamenlijke ruitertij aanvoerende, was jong en te hoogmoedig om *Mansfeld* iets toe te geven, willende overal den voorrang hebben. Toen het moorden geëindigd was, ontstond er zelfs een twist om den buit te deelen, tusschen de troepen van deze beide oversten; en men schaarde zich reeds van beide zijden, om het met de wapenen te beslissen, als wanneer *Farnese* zijne raadsheeren *Billi* en *Tassis*, uit zijnen naam als middelaars zond, wijl hij zelf nog bedlegerig was. *Strada* beweert, dat de Voorzienigheid daarin werkte, voorgevende, dat *Farnese* hiervan in eenen droom zoude verwittigd zijn geworden, doch het is hoogst onwaarschijnlijk dat de Goddelijke Voorzienigheid zich voor het behoud van zulke gruwzame moordenaars zoude openbaren.

(2) Teregt zingt daarom onze dichter *J. Nomsz* in Willem I, 23ste Zang, bladz. 451:

«De looze *Parma*, die den achtertogt geleidt,
«Met opzet traag zich spoedt, en met de toomloosheid,
«Der benden zich vermaakt, toont uiterlijk verlangen
«Den naam van Menschenvriend, van 't zuchtend Volk te ontvangen.»
(3) Ook wel genaamd *de la Maladerie*.

de wachten onder den Spaanschen dolk, daarna de bezetting, toen grijsaards en kinderen, zelfs geheele maagdenrijen. Zoo verging dan ook dit Wijker-overschot op eene even onmenselijke wijze, als de overzijdsche helden. De razernij, de woede en verhitte wraak waren zoo afgrijselijk, dat er schaars vierhonderd burgers van geheel Maastricht afkwamen (1) die naderhand nog meestal den woesten puin hoop verlieten (2). Na dezen moord duurde het branden, verwoesten en plunderen drie achtereenvolgende dagen, wordende er meer dan een millioen gouds buit gemaakt; te Luik verkocht men alleen voor tweemaal honderd duizend gulden aan meubelen. Zoo bezoedelde zich dan een *Farnese* met moord en roof; en deze schoone oord verging, even gelijk Troye, tot puin, rook en asch.

Manzano, die vijf jaren de Staten met roem gediend had, leefde nog en werd door *Alfonse de Solis* voor *Parma* gevoerd en door dezen veroordeeld om door de spiezen zijner krijgsknechten gejaagd te worden, zoodat hij, die nog aan roemrijke wonden bloedde, bovendien den marteldood stierf (3).

Sebastiaan werd mede voor *Farnese* gebragt, bijna zieltoogende aan zijne wonden; nogtans was zijn gelaat kalm, maar krijgshaftig en streng, en in eenen kring van veldheeren verschijnende, waar eene diepe stilte heerschte, scheen hij nog ontzaggelijk voor zijne vijanden, wijl *Mavor* hem als ten oogen en wezen uitscheen, en hem aanziende ging een kille schrik over het vijandig hart. De kanibalenwoede raasde en tierde weldra afschuwelijk om hem heen, doch *Farnese* wist ditmaal zijn hart te bedwingen, en hij behield niet alleen het leven; maar, uit achting voor zijn vernuft en fiere daden, bewees hem deze veldheer groote eer en zorgde voor zijne genezing; hij trachtte hem spoedig in zijne dienst over te halen, waartoe ook door den keizer van Oostenrijk mocite werd aangewend; dan alles te vergeefs, wijl hij volhardde geen Spaanschgezinden te willen dienen; waarna men hem

(1) Tot 1794 werden 'sjaarliks, op een bepaalden dag, aan eenige personen, afstammelingen van familiën welken dit overschot uitmaakten een tarwen brood van de stedelijke regering uitgedeeld, onder den naam van Sint-Annakoek. Wellicht is dit echter afkomstig van de opgehevene broederschap van St. Anne.

(2) *Hooft*, p. 633. *Van Meteren* zegt, 3. d., p. 279, dat er geen 300 burgers in overbleven. *Van Loon* meldt eveneens in zijn werk, *Ned. Gedenk.*, 3. b., p. 269: dat de moord zoo verschrikkelijk was, dat er nauwelijks vierhonderd zoo van burgers als bezettingen het leven behielden. Ook getuigt *Bor*, bladz. 113, 13. b., hetzelfde.

(3) Sommigen beweren dat *Manzano* met zijnen boezemvriend *Alfonse*, *Folkert* en eenige dappere mannen, hun leven nog zoo duur mogelijk willende verkoopen, zich in een arsenaal geworpen hadden, waar eene aanzienlijke hoeveelheid buskruid voorhanden was, en er den brand in staken op den oogenblik toen hetzelfde geheel door de Spanjaarden omringd was, en dus met honderden van deze vergingen; doch volgens *Dinothus*, Lib. VI, p. 305, zoude *Manzano* zijn opgehangen, zeggende daar verder: «Præsidi præfectus *Sebastianus* gravitur vulneratus, ad «Parnensem adductus est, et apud eum in honore habitus.»

in het kasteel te Limburg gevangen zette en dus alleen het leven schonk, in de hoop van eenmaal zijne diensten te verwerven; maar, zijne grondbeginselen getrouw, is hij, zooals eenige geschiedschrijvers melden, uit geheime wraak wegens zijne onbuigbaarheid, door een Spaansch soldaat in het venster doodgeschoten (1). Zoo stierf een held, die door onnavolgbare daden een trits van lauweren verdiend had, te waardiger om zijne trouw aan de Nederlanden in deze haghelijke tijden bewezen, zoo edelmoedig in gedrag, vrij van alle eigenbelang en baatzucht en onbegrijpelijk groot in het barnen der gevaren!

Lang lag dit moderne Karthaag, als een schrik der andere landschappen, woest, ledig en tot een schuilplaats van de op aas gelokte uilen en krassende raven, bij welker schor gekrijsch men de doodsche puinen herkende; zelfs in 1600 bespeurde men nog uit de puinhoopen, welke verwoestingen hier vuur, staal en roof aangerigt hadden. Jaren lang was het alleen een nest voor de Spaansche soldaten, die, bij gebrek aan brand, de overblijfsels der huizen afbraken om vuur te stoken. En, hetgeen naderhand de stad eenigzins bevolkte, was, zooals *Hooft* zegt: «een zwerm Luiker-walen.» De overste *Mondragon* en de hopman *Hercules* werden door *Farnese* gekozen, om deze bloedige tijding naar Spanje en Italie over te brengen (2).

De zege was echter duur, want men telde dat er in Maastricht en bij de Maasbrug, gedurende dezen moord, nog meer dan 4000 Spanjaarden, en staande de belegering ruim 10,000 en een aantal hunner eerste hoofdlieden en edelen het leven lieten (3). Ook was zijn leger door dit onherstelbaar verlies zoodanig verzwakt en moedeloos geworden, dat hij het geheele jaar weinig kon uitgrigten.

Farnese genas spoedig en werd den 21 Julij daaraanvolgende, met pracht en zwier, door de bres op eenen purperen stoel binnen Maastricht gedragen, en, na het *Te Deum* gehoord te hebben, bij den nieuwen stadsvoogd *Montesdocha* luisterrijk onthaald, waarbij ook de aanzienlijksten en vooral vele geestelijken uit het naburige Luik tegenwoordig waren.

Dit was het lot van het fiere Maastricht, dit het loon zijner onwrikbare trouw en weergalooze volharding, gedurende

een beleg van vier maanden (1), en van geacht te zijn een sleutel des lands (2). Nog juicht u, dappere helden! de nakomelingschap toe, en lauweren worden op uw stof gestrooid. Zacht rusten zij die voor de vrijheid sterven, en ook het erkentelijk vaderland bejammert den noodlottigen uitslag, maar vergeet niet de onwankelbare deugd, het wijs beleid, de trouw, de schitterende wapendaden; het telt slechts het edele doel, en steeds komt u de eer toe, niet overwonnen te zijn, want alleen door moord werd het eerlijk bloed gespat en vergingen zoo vele braven; ja, zelfs de vrienden van *Parma* hebben daarover innerlijk niet anders gedacht; immers *Strada* noemt het tijdstip der verovering, aangezien de mondelsche schorsing der wederzijdsche vijandelikheden, kort voor dat noodlot: «Une trêve tacitement accordée (5).» Anderen: «Une trêve hypocrite.» Doch, ten einde deze snoode daad te bewimpelen, heeft *Strada* behendig het tijdstip wegens het aanbieden der onderhandeling door zijnen heraut, daags voor de overgave opgeteekend (4), terwijl zulks ongeveer vier weken vroeger heeft plaats gehad.

Ook wroegde het *Parma* nog steeds in den boezem, dat hij deze dapperen, met zijn zoo overmagtig leger, niet als een eerlijk krijgsman heeft kunnen overwinnen, maar zich hiertoe van list en sluikmoord had moeten bedienen, waarom hij ook, ten einde de nagedachtenis van dit denkbeeld af te trekken, in 1586 eenen gedenkpenning liet slaan, aan de eene zijde zijn grimmig beeld vertoonende, en aan de andere de stad Maastricht, met dit zijdschrift: *Invilus, invitos*, dat is: met weêrzin verdelg ik deze onwilligen (3).

Een halve eeuw bleef hier de lucht door uitheemsch gebroetsel besmet, toen de groote *Frederik Hendrik*, der dwingelanden schrik, het vergif verdreef met een onweêr van kartouwen, vuur en staal, *Sebastiaan's* voorspelling bevestigde, het langdurig ongeval wrekende, de doodsche en woeste straten met nieuw leven en vreugde vervulde, en der Batavieren vrijheids-standaard onwrikbaar op de graven der heldhaftige vaderen plantte, welke heerlijke triomf door *Vondels* lier is vereeuwigd.

(1) En niet drie maanden, zooals in de *Hist. des troubles des Pays-Bas*; 2e deel, p. 482, staat.

(2) *Hooft*, p. 633. Op eene oude schilderij en ook op de plaat van *Jan Luyken*, deze belegering vertoonende, vindt men de volgende *Latijnsche* dichtregels:

Urbem divisi populi Coluere Brabanti,
Non nec Eburones, medius finit inter utrumque
Mosa, Ducis premitur Parma obsidione, resistent
Unanimus patriae pro libertate potenter.

(3) *Strada*, t. 3, p. 177.

(4) *Strada*, t. 3, p. 176.

(5) *Van Loon*, 3e b., p. 270.

(1) Opmerkenswaardig is het, dat zijn boezemvriend *Francois de la Noüe*, kort na den dood van *Sebastiaan*, terzelfder plaatse op dit kasteel werd gevangen gezet, aan wien *Farnese* almede genade schonk, doch alleen uit vreeze, dat de Prins van Oranje met de graven *Egmont* en *de Celles* evenzoo zoude handelen; men leze tot dat einde slechts *Strada*, t. 3, p. 226.

(2) *Hooft*, bladz. 633.

(3) *André Christiani* schreef den 7 Julij 1579 uit Keulen aan den graaf *Jan van Nassau*: «Capitän Bastian is noch in leben und gefangen worden, über 9000 man sind dafür geblieben mit 24 Capitän, darunter 4 «fürstliche personen.»

VERHANDELING

OVER

DE WERKING DER OP VERSCHILLENDE WIJZEN VERVAARDIGDE BUSKRUIDSOORTEN, EN OVER DE WIJZE VAN LADING, HET BEST GESCHIKT OM DEN NADEELIGEN INVLOED VAN HET BUSKRUID OP DE VUURWAPENEN TE BENEMEN.

DOOR DEN KAPITEIN *PIOBERT*.(Uit het *Mémorial de l'Artillerie*, Tome 4.)

 STAND VAN HET VRAAGSTUK.

De artillerie, evenals alle kunsten, die de aanwending van verschillende elementen vereischen, wier naauw verband oorzaak is dat als een derzelve eenige wijziging ondergaat, deze op alle andere terugwerkt, heeft geen merkelijke vorderingen kunnen maken, dan door de overeenstemmende vervolmaking gelijktijdig in onderscheidene harer deelen aangebragt. Deze moeilijk te treffen overeenstemming kan niet toevallig zijn, en wordt gewoonlijk eerst verkregen na lange en kostbare proeven en onderzoek. Sedert de eerste vuurmonden, die zooals hun naam aanduidt, slechts een voorwerp waren tot buskruidontbrandingen, en door middel van welke de ballistische werkingen van het buskruid ontdekt werden, tot op de kanons welke *Gribeauval* eene zoo groote volkomenheid gaf, zijn een groot getal proeven genomen; men heeft in het on-eindige de vormen, de afmetingen en de bestanddeelen van het metaal gewijzigd, van het eene uiterste tot het andere overgaande. Deze pogingen tot meerdere vervolmaking der vuurmonden, die in Frankrijk in het jaar XI vernieuwd werden en die men onlangs nog op nieuw beproefd heeft, kunnen met den gewenschten uitslag niet bekroond worden, tenzij zij in verband staan met die in de andere takken der artillerie plaats hebben. Evenzoo is het oorspronkelijk gebruikt grof mengsel van salpeter, zwavel en kool eerst achterevoelgelyk in zijne verhouding en bereiding volmaakt geworden, naarmate de vorderingen der kunst in het gieten van het geschut, dit laatste in staat stelde om eene grootere werking te wederstaan. Het in den beginne gemaakt mengsel van eene gelijke hoeveelheid deelen der drie zamenstellende stoffen, werd in de eerste tijden slechts gebruikt in den stoffigen staat, waarvan het nog den naam van pulver draagt, en dit gebruik bleef langer dan drie eeuwen voor de kanons bestaan, lang nog nadat men erkend had, dat twee deelen gekorrelt buskruid de projectielen even ver bragt als drie deelen stofbuskruid. De kanons der draagbare vuurwapens van gesmeed ijzer vervaardigd, konden het eerst weerstand bieden aan het in kleine hoeveelheid ge-

bruikt gekorrelt buskruid; het werd voor deze wapens dan ook aangenomen onder den naam van geweer- of musket-buskruid. In weerwil der vertoogen van verscheidene schrijvers, die het ongemak in den oorlog van twee verschillende buskruidsoorten aantoonde, en verlangden dat men het gebruik van het oude, in hoedanigheid veel slechtere dan het nieuwe buskruid varen liet, bleef de dikwerf geraadpleegde onder-vinding zich aan het gebruik van het oude voor het grof geschut houden; de nadeelen uit eene mindere grootere werking of meerdere kosten voortvloeiende, waren minder te vreezen, dan eene te spoedige vernieling van het geschut. Toen men zich van het gegoten ijzer begon te bedienen voor de vervaardiging der stukken ten behoeve der marine, vergunde deszelfs hardheid gebruik te maken van het gekorrelt buskruid, 't welk ten laatste uitsluitend gebruikt werd in de zeventiende eeuw, toen eene betere verhouding van zuiverder metaalsoorten en eene volmaaktere gieting aan de bronzen stukken geschut een genoegzaam weerstandsvermogen gaven.

Daar dit evenwigt tusschen den weerstand waarvoor de vuurmonden vatbaar zijn en de vernielende werking van het buskruid, naar de wijze waarop het gebruikt wordt, niet ongestraft kan verbroken worden, moet men daarop bedacht zijn, niet slechts bij het aannemen van een artillerie-stelsel, maar ook telkens wanneer er slechts eenige wijzigingen worden aangebragt, dewijl men anders elke nieuwe invoering reeds dadelijk zal zien mislukken. Zoo hebben wij de vuurmonden door *Dumetz* gemodelleerd en door *Keller* gegoten, goede diensten zien bewijzen in de talrijke en lange belegeringen onder *Lodewyk XIV* ondernomen; dezelfde kalibers; sedert dat tijdstip versterkt van metaal en met zwakkere ladingen (de helft der kogelzwaarte in plaats van het twee derde), deden maar zeer middelmatige dienst, zooals de proeven van Douai in 1786 en de belegeringen sedert het begin van de revolutie-oorlogen bewijzen. Dit hinderlijk verschil kan dus door niet anders veroorzaakt zijn dan door de veranderingen, die men sedert als verbeteringen in de dienst heeft ingevoerd; men kan het niet toeschrijven aan de mindere deugd van het op dat tijdstip gebruikte buskruid, omdat het toenmaals vervaardigd en tot heden bewaard buskruid nog zeer bruikbaar is, en de oude schootsverheden der stukken gelijk zijn aan die welke men met het tegenwoordig buskruid en dezelfde kalibers verkrijgt; wij zullen later zien dat de oude wijze van de stukken te laden merkbaar de beschadigingen verminderde, welke dezelve bij de tegenwoordige wijs van laden kunnen lijden: de buskruidlading met een laadschop in de ziel van het stuk gebragt, werd slechts gedeeltelijk door den aanzetter incengedrukt en vulde slechts onvolkomen de ruimte achter den kogel; deze laatste was bovendien reeds aanmerkelijk van zijne plaats ge-

raakt en voorwaarts gedreven door de ontvlaming van de hoeveelheid buskruid in de kruidkamer, vóórdat het grootste gedeelte der elastieke vloeistof van de lading ontwikkeld was en eer het gas zijne grootste spankracht had bekomen. Alzoo zijn de nadeelen die deze wijze van lading aankleefden en met reden van dezelve hebben doen afzien, door andere veel grootere vervangen geworden, welke men nog niet heeft kunnen wegnemen.

De grootere verbrandingskracht welke men in den jongsten tijd door middel eener nieuwe wijze van vervaardiging, aan het buskruid heeft weten te geven, heeft het gebrek van weêrstandsvermogen van het metaal geschut nog sterker doen uitkomen; sommige stukken zijn gesprongen, zelfs met eene lading van $\frac{2}{3}$ der kogelzwaarte; andere zijn spoedig onbruikbaar geworden, met de zwakke lading van $\frac{1}{4}$ van dat gewigt.

Proeven te Esquerdes.

Deze daadzaken hebben aanleiding gegeven tot het nemen van proeven te Esquerdes in 1831, met buskruid op de drie verschillende wijzen vervaardigd, te weten: door middel van stampers, in tonnen en onder steenen met bruine kool. Het oogmerk dezer proeven was, om de bijzondere eigenschappen te leeren kennen die het kruid door ieder dezer drie verschillende wijzen van vervaardiging verkrijgt, voornamelijk uit het oogpunt der snelheid door het buskruid aan de projectielen gegeven, en dat van de beschadiging die het aan 't geschut toebrengt. Men hoopte daardoor de vereischte resultaten te verkrijgen, om langs een' zekeren weg tot de vervaardiging van een buskruid te geraken, dat het geschiktste is voor de dienst, de grootste werking op het projectiel uitoefent, zonder van de wapens die het kruid moeten bevatten en in zijne werking bestieren, meer weêrstandsvermogen te vorderen dan de metalen bezitten, die tot nu toe erkend zijn het best daartoe in staat te zijn.

Deze op eene groote schaal gedane proeven, met veel volkomener middelen dan tot dusver aangewend waren, met scherpzinnigheid ontworpen en bestierd, met overleg en nauwkeurigheid uitgevoerd, hebben nogtans den gewenschten uitslag niet gehad, noch de resultaten, althans tot dusver verkregen, op verre na de opgevatte hoop verwezenlijkt. Met der daad, onder degenen die belast geworden zijn de proeven na te gaan, of de resultaten te onderzoeken, zijn voorstanders gebleven van ieder der drie verschillende wijzen van vervaardiging; de kundigste en ten deze ter beoordeeling meest bevoegde officieren zijn verdeeld van gevoelen, zoodat men geen bepaald besluit ten aanzien der genomene proeven heeft kunnen opmaken, noch zich omtrent het vraagstuk van het buskruid kunnen verstaan, zoo tegenstrijdig waren de gevoelens, zoo

niteenlopend de voorstellen. In de officiële rapporten ten gevolge dezer proeven ingezonden, vindt men woordelijk: « Na een oplettend onderzoek van de gedane proeven te Esquerdes, heeft de commissie niet kunnen opmaken, wat er behoorde gedaan te worden, 't zij met opzigt tot het geschut, » enz. Elders leest men: « Alhoewel de proeven te Esquerdes geen resultaat van eene dadelijke toepassing gegeven hebben, » enz. Kortom, de commissie besluit, dat het vraagstuk van het buskruid nog elf voornaamste punten oplevert die opheldering behoeven, waarvoor zij elf nieuwe reeksen van proeven voorstelt, met aanduiding der daarvoor, naar haar gevoelen, te volgen handelwijze.

Het artillerie-committé, hetwelk in twijfel trekt de verbeteringen in de vervaardiging van het buskruid, door middel van nieuwe wijzen van fabriekaat, stelt voor, om den weg dien men tot dusver gevolgd heeft en welken de commissie wilde voortzetten, te verlaten en tot vroegeren tijd terug te keeren, door te trachten zoodanig buskruid te vervaardigen als men in 1680 vervaardigde, ten einde dit buskruid als model of grondslag voor verbetering aan te nemen, zoo er mogelijkheid toe bestond. Men gevoelt, hoe groot in zoodanige omstandigheden en bij zulke uiteenlopende gevoelens de verlegenheid der administratie moet zijn, aangezien eene verkeerde rigting de noodlottigste gevolgen kan hebben voor de finantiën en de veiligheid van den staat. Wij hebben dan ook vermeend een duren pligt te vervullen met dit vraagstuk toe te lichten door de toepassing der algemeene resultaten bij vroegere onderzoekingen verkregen, omtrent de uitwerking van het buskruid, naar aanleiding van al hetgeen de ondervinding eenigzins nauwkeurig tot op den tegenwoordigen tijd heeft doen kennen.

Vergelijkt men deze resultaten met die van de proeven te Esquerdes, dan ziet men dat deze laatste insgelijks afgeleid konden worden van de beginselen ontwikkeld in twee verhandelingen welke aan de Akademie van Wetenschappen zijn ingezonden en tot op zeker punt door de ondervinding bevestigd zijn, daar zij gestrekt hebben tot bepaling der metaaldikte van twee nieuwe houwitsers, de een van brons, de ander van gegoten ijzer, die bij het gebruik volkomen de werking van het buskruid hebben weêrstaan, alhoewel hunne dikte veel geringer was dan die men tot dusver had vermeend te moeten geven aan de vuurmonden van hetzelfde kaliber en dezelfde specie, en geschoten met ladingen en projectielen van hetzelfde gewigt.

De moeilijkheid die er bestaat, om van de resultaten der ondervinding juiste gevolgtrekkingen af te leiden nopens de werking van het buskruid in de vuurwapenen, is gelegen in een hoofdgebrek dezer proeven, als die tot dusver slechts de maat der geheele werking of de hoofdsom gegeven hebben van

het vermogen door de veerkrachtige vloeistof uitgeoefend, 't zij op de projectielen, 't zij op het geschut, zonder eenige aanduiding betrekkelijk de hoegrootheid der partiele werkingen, die achtereenvolgens met snelheid plaats hebben gedurende al den tijd dat de beweegoorzaak hare werking uitoefent; de geheele duur dier werking is zelfs nog nimmer bepaald geweest. Daar nu eene algemeene werking kan voortvloeijen uit een oneindig aantal samenwerkende krachten van verschillende deelen, zoo is de hoegrootheid der algemeene werking niet genoegzaam om daarnaar te besluiten aangaande de plaats, het tijdstip, de duur en de kracht der drukkingen, die veroorzaakt worden door de spanning van het gas 't welk zich bij de ontbranding van het buskruid ontwikkelt (1).

Intusschen is het onvermijdelijk noodzakelijk, deze daadzaken te kennen, om de werking zelfs van de kleinste veranderingen te voorzien, die plaats hebben 't zij in de beweegoorzaak of in het werktuig, en zelfs om een juist oordeel te vellen over de regtstreeks verkregen werkingen en resultaten, aangezien het merkbaar verschil dat tusschen hen bij het een en bij het ander schot plaats heeft; want, zullen twee schoten volkomen aan elkander gelijk zijn, dan moeten in de beide gevallen volmaakt dezelfde omstandigheden plaats grijpen, eene overeenstemming, die in deze soort van proeven niet mogelijk schijnt te verkrijgen. Metderdaad ziet men, dat in weerwil van de voorzorg bij de proeven te Esquerdes in acht genomen, niet alleen al het buskruid op dezelfde wijze vervaardigd, maar zelfs de verschillende schoten met het buskruid van denzelfden molen gelost, niet volmaakt onder dezelfde omstandigheden zijn beproefd geworden. Men zou dus, alleen op den terugloop en de aanvankelijke snelheid afgaande, geene juiste vergelijking kunnen daarstellen tusschen het product van twee etablissementen, die dezelfde wijze van fabrikaat volgen, veel minder nog juiste gevolgtrekkingen kunnen maken uit de verkregene resultaten, nopens de verschillende buskruidsoorten, wier bijzonder fysieke eigenschappen noodzaken hen in omstandigheden te brengen die nog veel meer verschillen. Zoo merken wij bijv. een groot verschil op in de grootheid

van korrel der verschillende buskruid-soorten op dezelfde wijze vervaardigd, waarvan het gewigt verschilt en de verhouding van 5:4, welk verschil zelfs van 2:3 bedraagt bij het kruid op eene verschillende wijze vervaardigd. De specifieke zwaarte van de korrel verschilt ook van 16 tot 18 bij het kruid van hetzelfde fabrikaat, en van 15 tot 18 bij het kruid op verschillende wijs vervaardigd. Deze beide oorzaken brengen in de snelheid van ontvlaming en verbranding van het buskruid aanmerkelijke verschillen te weeg, en daaruit vloeit tevens in de gravimetrische (betrekkelijke) (1) digtheid eene ongelijkheid voort, die zich voordoet in de digtheid en uitzetting van de elastieke vloeistof in de ziel der stukken, ten gevolge van de meer of mindere ruimte die de lading beslaat; het verschil van de specifieke zwaarte der korrels oefent ook nog invloed uit op deze digtheid en spanning in de stukken geschut, gedurende al den tijd van de verbranding des buskruids.

Bij al deze verscheidenheden in de fysieke eigenschappen der buskruidsoorten die te Esquerdes beproefd werden, moet men nog voegen het aanmerkelijk verschil dat bij hun gebruik plaats had. Men ziet met der daad, dat de hoogte of lengte der lading in iedere reeks proeven met hetzelfde buskruid, verschild heeft tot $\frac{1}{2}$ bij twee achtereenvolgende schoten; ware de lading geheel verbrand geweest alvorens de kogel eenigzins merkbaar verplaatst was, zoo zou zulks tusschen die beide schoten, volgens de waarnemingen van *Rumford*, een verschil in de spanning van het gas van 5000 atmosferen te weeg brengen; dit verbazend verschil wordt, ten gevolge van de achtereenvolgende vorming der elastieke vloeistof, naar onze berekening tot op een tiende gedeelte teruggebracht; maar dit onderscheid in de werking van twee schoten, die verondersteld worden in dezelfde omstandigheden gelost te zijn, is nog veel te aanzienlijk, om daaruit gevolgtrekkingen te maken nopens den terugloop en de aanvankelijke snelheid die er door plaats had, zonder acht te slaan op de bijzondere omstandigheden van ieder schot. Vergelijkt men de lengte der ladingen van buskruid dat naar dezelfde methode vervaardigd is en waarvan de korrels eene gelijke specifieke zwaarte hebben (1,518 of 1,519), dan ziet men bijv., dat het buskruid van *Ripault* van eene betrekkelijke digtheid (0,85866), grooter dan die van *Maromme* (0,85066), evenwel eene grootere lengte in de ziel van het stuk vult; dit verschil kan niet voortkomen uit eene gelijke aanzetting of van eenige andere voor beide buskruidsoorten gelijkstaande oorzaak, dewijl het eerste

(1) De schrijver vermeldt dat men, met oogmerk om zekerheid aangaande deze verschillende zaken te bekomen — welke men tot nog toe te vergeefs gezocht had in alle nopens de werking van het buskruid bekende proeven — eene nieuwe handelwijs voorgesteld heeft bij de proeven die te Metz moesten worden gedaan, voor de vaststelling van algemeene beginselen bij het schieten, krachtens een ministerieel bevel van den 29sten Mei 1837. Nieuwe toestellen, overeenkomende met die welke de heer *Morin* gebruikt heeft bij zijne proeven omtrent de wrijving, in verband met de vroeger gebruikte hulpmiddelen, zooals slingers en tegenslingers, enz., zouden in staat stellen om regtstreeks te bepalen de wet van de beweging der projectielen in de stukken, in de verschillende weerstandbiedende middens, die van den teruggang der stukken, enz. Die proeven zouden kunnen strekken, om de bijzondere omstandigheden te leeren kennen, en om de theorie der verschijnselen te bepalen, in de bovenvermelde verhandelingen opgegeven.

(1) Gravimetrisch beteekent de ruimteverhouding, bij gelijk gewigt, in tegenoverstelling van specifiek: gewigtsverhouding bij gelijke ruimte; het is door betrekkelijk overgezet, zoodat bij grootere betrekkelijke digtheid de korrels eene des te kleinere ruimte beslaan. (Aanmerking van den deutschen vertaler dezer verhandeling in het *Archiv für die Pr. Art. und Ingenieur-Offiziere.*)

valbaar is voor eene grootere zamenpersing (974 à 858) dan het laatste (955 à 850); van den anderen kant kan men niet onderstellen, dat men voor die twee buskruidsoorten kardoezen van eene verschillende middellijn genomen heeft. Maar hoe dit wezen moge; zulks verandert geheel en al de omstandigheden van het schot, 't zij dat er eene grootere leegte of ruimte rondom de lading blijft, 't zij door overblijvende grootere tusschenruimte tusschen de korrels, omstandigheden die invloed hebben op de snellere mededeeling van het vuur aan de geheele lading en op de digtheid van de elastieke vloeistof in de eerste oogenblikken. Wanneer men deze vergelijkingen ook over de andere buskruidsoorten uitbreidt, dan ziet men dat het buskruid van Esquerdes (onder steenen vervaardigd) nog meer zamengeperst is dan dat van Maromme; dat het buskruid van Metz het wat minder, en eindelijk dat van Bouchet het onbeduidend minder dan dat van Esquerdes is; de overige buskruidsoorten zullen in dit opzigt het midden tusschen de genoemde soorten houden.

Eerste reeks van proeven.

Na deze voorafgaande opmerkingen, omtrent het verschil dat er in het gebruik van het verschillend buskruid bestaan heeft, de beide reeksen van proeven te Esquerdes gedaan nagaande, dan zien wij dat een nieuw 12ponder veldstuk (*le Cerbère*) reeds dadelijk aanmerkelijk beschadigd is geworden door het lossen van 84 schoten met op de lading gebonden kogels en eene lading van $\frac{1}{3}$ der kogelzwaarte, namelijk telkens 12 schoten met ieder der zeven soorten van buskruid die beproefd werden, te weten: drie vervaardigd met stampers, drie met tonnen en persen, en een onder steenen. Deze 84 schoten met 14 uitbrandingen, hebben een kogel-logement van $9\frac{1}{2}$ punten en eene spilvormige verdieping van 6 à 9 punten doen ontstaan. Daar niet alle omstandigheden betrekkelijk het schot van ieder buskruidsoort zijn opgegeven, zoo zijn de gemetene aanvankelijke snelheden en terugloopen onvoldoende, om daaruit eenige andere bijzondere eigenschap van ieder dier buskruidsoorten op te maken; men ziet alleen, dat zich daaronder soorten van eenen vernielenden aard bevinden. Hetzelfde is het geval met de 21 schoten met spiegelkogels, die vervolgens met vijftien verschillende buskruidsoorten werden gedaan, en welke de verdieping in de ziel met 14 punten vermeerderd hebben. Het aldus beschadigd stuk geschut heeft daarop gestrekt voor proeven nopens de korreling van het buskruid, waartoe een volmaakt goeden toestand der ziel vereischt werd, om naauwkeurig den invloed van de korrelgrootte na te gaan, welken men van weinig belang gevonden heeft, met uitzondering van de zeer grove korrel (17 en 27 op het gramme), welke eene mindere snelheid hebben gegeven dan ladingen van zulk een klein volume hadden behooren te geven;

ten aanzien van de korrelgrootte der andere soorten, is het onderscheid der betrekkelijke digtheid die daaruit voortgevloeid is, veel merkbaarder geweest en heeft derzelver invloed te niet gemaakt. Daar de schootsverheden met de digtheid vermindert zijn, en daar de halve en geheele glanzing der korrels deze digtheid vermeerderd heeft, is de snelheid toegenomen; als er minder verschil in de digtheid bestond, heeft men nog een' flauwen invloed van de korreling kunnen waarnemen. 18 Schoten met buskruid uit bruine kool en van groote digtheid, heeft de verdieping van de ziel nog met 7 punten vermeerderd; de spanning van het gas van een dier buskruidsoorten is grooter moeten zijn dan het dubbele van de sterkste drukking, welke het met stampers vervaardigd buskruid in het stuk geschut uitgeoefend heeft.

De proeven met het tonnenbuskruid en met verschillende persen vervaardigd, hebben doen zien, dat alhoewel de vermeerdering van de specifieke zwaarte der korrels de snelheid van verbranding vermindert, de daaruit volgende vermeerdering van betrekkelijke digtheid, die vermindering in de geheele werking opweegt en zelfs overtreft, ter oorzaak van de mindere ruimte van het gas in de eerste oogenblikken zijner spanning. De vergelijking der gezamenlijke resultaten, verkregen met de zwarte en met de bruine kool, schijnt aan te duiden dat de eene het kruid sneller doet ontvlammen, de andere het levendiger doet verbranden. 65 Schoten met deze buskruidsoorten gedaan, waarvan geen enkele eene groote betrekkelijke digtheid bij eene zeer snelle verbranding paart, hebben de ziel geen merkbare beschadiging toegebracht. Dit is niet het geval geweest met het buskruid onder steenen met bruine kool vervaardigd, 't welk eene groote betrekkelijke digtheid (9,920) had en dat gelost werd met ladingen van meer dan een derde der kogelzwaarte; 2 schoten met 2,50 Ned. pⁿ., hebben de verdieping der ziel op 51 punten gebracht, en twee andere met eene lading van 5 Ned. pⁿ., hebben haar tot over de 46 vermeerderd, in eene uitgestrektheid van 6 duimen; het beweeglijk kruis teekende niet meer; het metaal was van buiten gescheurd en het stuk geheel onbruikbaar. De spanning van het gas was bij de twee eerste schoten het dubbele van de sterkste drukking, welke het met stampers vervaardigde buskruid in de veldstukken bij gewone lading van eene derde der kogelzwaarte uitoefent; bij de twee laatste schoten bedroeg deze spanning meer dan $2\frac{1}{2}$ malen de gezegde drukking.

De onbruikbaarheid van het stuk maakte een einde aan deze eerste reeks van proeven, die, gelijk blijkt, tot geen bepaald resultaat heeft kunnen leiden; op zijn best kan men er eenige aanduidingen uit ontleenen.

Tweede reeks van proeven.

De tweede reeks van proeven is begonnen met een nieuw

metalen veldstuk (*le Brutal*), zijnde naauwkeurig van het 12pounds kaliber, en waarmede bestendig met kogelkardoezen geschoten werd. Bij de eerste schoten gebruikte men het, onder steenen met bruine kool, vervaardigde buskruid, 't welk den *Cerberé* bedorven had; ook bij dit stuk was na twee gedane schoten, ieder met de ladingen van 0,50 en 1,50 kil., en na een enkel schot met de ladingen van 1, 1,75 en 2 kil. de verdieping van de ziel naar het voorste gedeelte van de laatste lading $14\frac{1}{2}$ punten; er werden ook 2 schoten met het kruid van Maromme gedaan, maar dit kruid benadeelt het metaal niet; al de beschadigingen zijn veroorzaakt door het eerstgenoemde kruid, waarbij het maximum der gasspanning zelfs bij de lading van 1 kil. grooter geweest is dan de sterkste druk welken het kruid van Maromme bij 2 kil. uitoefent. Alzoo is de ziel van het stuk reeds aanmerkelijk beschadigd geworden vóór de eigenlijke vergelijkende proeven aanvingen tusschen drie buskruidsoorten door middel van stampers, drie soorten in tonnen, twee onder steenen met bruine kool vervaardigd, het een te Esquerdes, het ander in Engeland. Daar de tien schoten met ieder dezer acht buskruidsoorten, onder verscheidene omstandigheden gelost werden, kan de gemeten gemiddelde terugloop of aanvankelijke snelheid, geen maatstaf zijn voor derzelver rangschikking, noch ten aanzien hunner snelheid van verbranding, noch met opzigt tot de spanning der veerkrachtige vloeistof die zich bij hunne ontbinding ontwikkelt, noch eindelijk met opzigt tot de werking die zij tegen de wanden van het geschut uitgeoefend hebben; men is er dus verre af van die werkingen te kunnen bepalen, en nog verder er van af, om de verscheidenheden te kunnen aanduiden, die voort zouden vloeijen uit de veranderingen in de bijzondere omstandigheden, waaronder deze buskruidsoorten zijn beproefd geworden.

De daarheen strekkende overwegingen zijn te ingewikkeld om hier te kunnen opgenomen worden; wij verwijzen dus naar de beide reeds aangehaalde verhandelingen, waarin zij ontwikkeld zijn, en geven hier alleen de resultaten op waartoe zij leiden, wanneer men ze op de proeven van Esquerdes toepast. Men ziet vooreerst, beginnende met de vergelijking der buskruidsoorten van hetzelfde fabrikaat, dat het buskruid van Ripault, alhoewel minder terugloop en aanvankelijke snelheid dan het kruid van Maromme gegeven hebbende, echter levendiger verbrandt; dat het buskruid van Metz in verbrandings-snelheid zooveel minder is dan dat van Maromme, als dit in dat opzigt beneden het kruid van Ripault staat. Eene belangrijke opmerking is, dat alhoewel dit laatste buskruid levendiger verbrandt, dan de beide andere vermelde soorten, de verlenging zijner lading bij de proeven evenwel het stuk nog het minst van de drie soorten aangetast heeft; de grootste spanning van zijn gas is ongeveer $\frac{1}{24}$, en $\frac{1}{24}$ minder sterk dan

die van de beide andere soorten, terwijl zijne snelheid slechts $\frac{1}{770}$ en $\frac{1}{120}$ van die der andere buskruidsoorten verschilt, en zijn terugloop grooter geweest is dan die van het buskruid van Metz, en slechts $\frac{1}{512}$ minder dan van het buskruid van Maromme. Wij zullen later terugkomen op de gevolgtrekkingen die men uit deze merkwaardige daadzaak kan opmaken.

Onder de in tonnen vervaardigde buskruidsoorten, verschillen die van Angoulême en van Bouchet weinig van elkander; de verbranding van de eerste soort is welligt wat levendiger dan die van de tweede soort, maar in eene veel geringere verhouding dan die der aanvankelijke snelheden, welke bij de laatste, door eene grootere verlenging der lading dan bij de eerste, verminderd zijn, zijnde het maximum der spanning van het gas met $\frac{1}{24}$ verminderd van 't geen het zou geweest zijn, indien dit kruid onder dezelfde omstandigheden ware gelost als het buskruid van Angoulême. Wat het buskruid van Esquerdes betreft, hetzelfde verbrandt veel minder levendig dan dat der beide voormelde soorten, en alhoewel het onder hetzelfde fabrikaat gerangschikt is, moet er toch een merkkelijk verschil in een gedeelte der wijze van vervaardiging bestaan, want dit buskruidsoort houdt bijna het midden tusschen het buskruid van Angoulême en Bouchet en dat van Ripault; in weerwil daarvan, nadert de spanning van zijn gas ongeveer driemaal meer de beide eerstgenoemde soorten dan het laatste soort, zoodat dit soort voor het gebruik het nadeeligste van alle zou zijn, met opzigt der verhouding van de nuttige tot de vernielende werkingen.

Het buskruid met bruine kool onder steenen vervaardigd, zoo in Engeland, als te Esquerdes, heeft merkbaar dezelfde levendige verbranding; de groote betrekkelijke digtheid van het kruid van Esquerdes, of zoo men wil de mindere lengte zijner ladingen, heeft hetzelfde $\frac{1}{6}$ grootere gasspanning gegeven; het heeft dan ook vernielender moeten zijn.

Classificering der buskruidsoorten van verschillend fabrikaat.

Zoo wij nu de buskruidsoorten van verschillend fabrikaat vergelijken, dan bevinden wij dat zij met opzigt tot de levendige verbranding, beginnende met de sterkste, volgenderwijs moeten gerangschikt worden:

Buskruid van Esquerdes, naar Engelsche manier onder steenen en met bruine kool vervaardigd.	12
Buskruid van Angoulême en Bouchet, in tonnen met zwarte kool,	14
Buskruid van Esquerdes, Idem. Idem.	16
Buskruid van Ripault, door middel van stampers, en zwarte kool.	18
Buskruid van Maromme, Idem. Idem.	19
Buskruid van Metz, Idem. Idem.	20

Deze buskruidsoorten zouden dezelfde rangschikking behouden, met betrekking tot hunne vernielende werking op het geschut, wanneer met hen onder dezelfde omstandigheden geschoten werd; maar, aangezien de bijzondere omstandigheden die bij de proeven te Esquerdes hebben plaats gehad, moeten zij als volgt gerangschikt worden, beginnende met die welke het geschut het meest hebben aangetast:

Het gemiddelde maximum der gasspanning van 10 schoten, had bijna de verhouding der volgende getallen:

Buskruid op de Engelsche wijze vervaardigd.	27
Engelsch buskruid en van Angoulême.	24
Buskruid van Bouchet.	23
» » Esquerdes.	22
» » Maromme en Metz.	20
» » Ripault.	19

Men had gemeend dat men het buskruid van Esquerdes, onder steenen en met bruine kool vervaardigd, door het verminderen van de lading, minder vernielend voor het geschut zou kunnen maken, zonder de aanvankelijke snelheid te verminderen welke het buskruid op de oude wijs vervaardigd, gegeven had; men heeft de lading van 1,50 kil. met dit kruid beproefd. Maar de verkregene snelheden veel minder bevonden zijnde dan die welke men met het door stampers vervaardigd kruid verkrijgt, heeft men de lading tot op 1,70 kil. van ditzelfde kruid gebragt; de gemiddelde snelheid heeft die van het oude buskruid overtroffen en de terugloop is minder groot geweest. Dit resultaat heeft eenige lieden op de gedachten gebragt, dat het voor de dienst voordeelig zou zijn, onder alle omstandigheden het nieuwe buskruid te gebruiken, daarbij de lading in dier voege verminderende, dat men de aanvankelijke snelheid, welke het door stampers vervaardigd kruid aan de projectielen geeft, behoudt en zelfs vermeerdert, en tevens de vernielende werking van het kruid op het geschut en de affuiten vermindert, 't geen voor den Staat eene groote besparing zou zijn, zoo ten aanzien van het materieel als van het buskruid. Ongelukkigerwijs kan deze hoop niet verwezenlijkt worden; want wanneer men het maximum van spanning der elastieke vloeistof, in de tien schoten bij de proeven van Esquerdes gelost, vergelijkt met deze verminderde lading die zulke groote voordeelen scheen op te leveren, dan bevindt men dat het gemiddelde dier spanning aanmerkelijk overtroffen heeft die van het kruid op de nieuwe wijze door middel van tonnen, en zelfs het Engelsche buskruid; met der daad, wanneer men hetzelfde naar de hierboven geplaatste schaal berekent, dan zou het een getal van iets meer dan 23 hebben, zoodat deze lading van 1,70 kil. aanmerkelijk vernielender is voor het geschut, dan die van de andere buskruidsoorten die het geschut het meest aantasten, en zelfs

wanneer men de lading van ditzelfde buskruid tot op 1,50 kil. vermindert, zooals beproefd geworden was, dan bevindt men dat de grootste spanning van deszelfs gas, niettegenstaande de aangeduide mindere aanvankelijke snelheid, merkelijk overtroffen heeft het gemiddelde van die der tonnen-buskruidsoorten volgens de nieuwe wijze vervaardigd met de lading van 2 kil.; zoodat al het buskruid volgens de oude manier en dat te Bouchet en Esquerdes in tonnen vervaardigd, bij eene lading van $\frac{2}{3}$ der kogelzwaarte minder nadeelig is, dan het buskruid van Esquerdes met bruine kool onder steenen vervaardigd, bij de lading van $\frac{2}{3}$ van hetzelfde gewigt. Berekent men alzo deszelfs grootste werking naar de bovengemelde schaal, dan zal men nagenoeg het getal van 25 $\frac{1}{2}$ verkrijgen. Alzo heeft het maximum van spanning van 2 kilogr. buskruid van Esquerdes, met bruine kool onder steenen vervaardigd, met $\frac{2}{3}$ de grootste werking overtroffen welke de gewone lading van het beste kruid door middel van stampers vervaardigd, op het veldgeschut uitoefent, en waarvoor dit geschut berekend is. Gezegde werking is nog $\frac{2}{3}$ en $\frac{1}{3}$ grooter, wanneer men de lading van dit onder steenen vervaardigd buskruid vermindert tot 1,70 en 1,50 kilogr., en om het zoo onschadelijk voor het geschut als het door stampers vervaardigd buskruid te maken, zou men de lading derwijze moeten verminderen, dat de geheele werking van het gas op het projectiel slechts omtrent de helft bedroeg van deszelfs tegenwoordige kracht met gewone ladingen en buskruidsoorten. Men moet dus de hoop opgeven om het doel te bereiken, van namelijk groote snelheid met behoud van het geschut te verkrijgen, door de ladingen van zeer levendig werkend buskruid te verminderen.

(Het vervolg en slot hierna.)

HET DEFENSIEWEZEN HEEFT OPGEHOUDEN TE ZIJN EEN ONDERWERP VAN VADERLANDSCH BELANG.

Nous traiterons chez vous, nous traiterons sans vous
et nous traiterons de vous.

De abt DE POLIGNAC (Te Utrecht in 1713).

Wanneer het stilzwijgen over de vele verschillende meeningen, welke door meest al de dagbladen, tijd- en vlugschriften, zijn voorgedragen, over het beheer en de begroting der uitgaven voor oorlog, voor laauwheid kan doorgaan, dan heeft men ons voorzeker reeds meermalen daarvan beschuldigd. Het was echter niet zonder gegronde redenen, dat wij aldus handelden, dat wij ons prijs gaven aan den blaam van onverschillige flauwhartigheid, in een tijdstip, dat men bij ons — wij bekennen het — eene verhoogde veerkracht in het bestrijden dier verschillende, doch meest alle op één doelwit gerigte meeningen had kunnen te gemoet zien.

Vooreerst hielden wij het niet voegzaam, ons in eenen strijd te wikkelen met de dagbladen over hunne vertoogen tegen het beheer van oorlog, tegen personen en tegen zaken. Daarenboven waren wij er ook geenszins toe geroepen, om vele 't zij uit wrok, uit gekrenkte eigenliefde, uit valsche begrippen ontsproten, of gemoedelijk dwalende gevoelens te wederleggen. Het berouwt ons ook niet, dat het goede besef der ongepastheid, waaraan wij ons zouden hebben schuldig gemaakt, luidr heeft gesproken, dan alle aanzoecken om op sommige valsche redeneringen te antwoorden.

Ten anderen hadden wij, reeds vroeger, vrij uitvoerig betoogd, dat de valsche begrippen over de staande krijgsmagt in het algemeen, en over ons defensie-wezen in het bijzonder, die sedert 1835, met allerhande inkleedsels zijn opgedischt, en die men gezocht heeft zoo smakelijk mogelijk te maken; dat die valsche begrippen — zeggen wij — eenmaal zouden leiden tot groot verlies van die achtbaarheid als zelfstandigen Staat, in welks behoud een handeldrijvend volk evenveel belang moet stellen, als in de bewaring van den vrede. Het betoog dezer stelling hadden wij doen steunen op krijgswetenschap, ervaring en historie, en daarbij doen gevoelen, hoe schadelijk de aard dezer oppositie ten slotte zou werken op de zedelijke waarde onzer actieve weermiddelen.

Twee, met uitstekende bekwaamheden begaafde historievorschers, hadden mede, vóór en na ons, de geschiedrollen des vaderlands opengelegd (1) dáár waar zij uit het geheel en uit de bijzonderheden der gebeurtenissen, eene sprekende overeenkomst hadden aangetroffen in de rigting der openbare meening ten opzichte der strijdkrachten van den Staat in onze dagen, met die van een vroeger tijdperk. In dien echten wijsgeerigen trant, waaruit men de klassieke studie dadelijk herkent, hadden zij aangewezen, dat enerlei beweegoorzaken, ook eenerlei gevolgen konden en hoogstwaarschijnlijk zouden opleveren. Ook dit baatte weinig of niets. Het oude Hollandsche provincialismus, met al deszelfs historische kenteekenen, verkreeg meer en meer den boventoon, — bedekt en ingewikkeld in 's lands vergaderzaal, maar met geopend visier in het Hollandsche *beursblad*, *le gros canon* onzer staatkundige periodieke pers, de groote bazuin der Hollandsche openbaarheid.

Veel ging er door — dit is niet te ontkennen — onder den schijn, alsof die aanvallen alleen en uitsluitend gemunt waren tegen de verkeerde rigting die het bestuur der krijgskunden had of scheen te hebben aangenomen, — tegen leemten en gebreken in de organisatie van het leger, of tegen verkeerde begrippen omtrent het herstel of het scheppen van nieuwe passieve verdedigings-middelen. De goede oogmerken en bedoelingen van enkelen, die welligt ook hulp en ondersteuning zouden gevonden hebben bij het zelfstandig denkend en verlichte gedeelte van het leger, en hoogstwaarschijnlijk ook bij het bestuur, verleenden nu echter, helaas, maar al te grooten bijstand en invloed aan de Hollandsche oppositie in hare even onstaatkundige als onjuiste, ja somwijlen hatelijke beoordeeling van het defensie-wezen.

(1) BOSSCHA, *Heidendaden te land*, in het tijdvak na den Utrechtschen vrede. — Mr. DE JONGE, *Redevoering over de Staatkunde hier te lande na den Utrechtschen vrede; een waarschuwend voorbeeld voor onzen tijd* (1842).

In dien toestand van zaken, kan men het ons niet tot misdaad aanwrijven, dat wij onze krachten veel te gering schatteden, om te bewerken wat een BILDERDIJK (in zijne *Historie des Vaderlands*) vroeger, — wat een J. BOSSCHA en een Mr. J. C. DE JONGE later, — wat enkele begaafde redenaars onzer Staten-Generaal, niet vermogten te bereiken?

Dezelfde taktiek werd er aangewend die voor weinige jaren het moreel van den officiers-stand zoo hevig geschokt had. Nu echter werd die stand eenigzins meer gestreeld, alsof men zich deszelfs regten had aangetrokken. Het hoofddoogmerk bleef daarom niet minder de aandacht boeijen van hen, die het zich ter taak gesteld hadden, het Londensche of Belgische vredesverdrag, ten opzichte van deszelfs uitwerking op de krijgsmagt, op dezelfde leest te schoeijen als die van Utrecht — droeviger nagedachtenis! En wat daartegen aan te voeren, anders dan eene herhaling der waarschuwend waken dezer drie beroemde geschiedschrijvers, of eene oprakeling onzer vertoogen, vroeger met al de warmte eener innige overtuiging voorgedragen? Wij huiverden voor de klagte over eentoonigheid. Het *Amsterdamsche Handelsblad*, scheen minder ontzag voor zijne lezers te hebben, daar het steeds onversaagd denzelfden toon, nu en dan slechts onder afwisselende gedaanten, aansloeg en volhield.

Wij zagen met leedwezen den invloed toenemen van dat volhardend stelsel van tegenstand, en meer weerklink vinden zelfs dáár, waar men vroeger nog eenige twijfeling ontwaard had ten opzichte van het ware doel en de eigenlijke oogmerken van het handels-orgaan. Het was niet moeilijk de oorzaak te gissen van dat veldwinnend gevoelen bij het grootste deel van het publiek, dat toch hierin maar als een zeer eenvoudige leek oordeelt, en dat zich zoo voorbereid gevoelt, om in te slapen met dien aangenamen droom, dat wij het beloofde duizendjarige rijk van vrede zouden ingetreden zijn. De herleefde geest van het tijdperk na den Utrechtschen vrede, had, zoo het schijnt, gerekruteerd bij monteering dragende personen, die om de een of andere reden wel geneigd waren tot oppositie. Hierdoor kon die tegenstand zich een meer krijgskundig uiterlijk, en een geheel arsenaal van klagten, en alzo ook van argumenten verschaffen. Wij gelooven zelfs met grond te mogen beweren, dat het menigvuldig, uit bekende beweegoorzaken, ontsproten beklag, welke men in de laatste zes à acht maanden door militairen in de dagbladen, tijd- en vlugschriften heeft zien aapheffen tegen deze en gene handelingen van het bestuur, eene zegevierende kracht verleend heeft aan den geheimen wil, om met den tijd de geheele staande weerbaarheid weg te cijferen.

Eene groote verslapping van alle handen moet er toch wél hebben plaats gegrepen, dat men, in oogenblikken van gevaar, in die momenten, waarin gehandeld wordt over *het te zyn of niet te zyn* van eenen, om deszelfs doel en strekking zeer eerbiedwaardigen, stand; dat men — zeggen wij — bij eenige van deszelfs leden het soldaten-familiegevoel zag verdooven, zag insluimeren, of geweldig ter zijde zetten, om de weinige stutten welke dien stand nog schraagden mede te helpen wegrukken. En waarom?..... Om lucht te geven of aan een gekrenkt gevoel van eigenwaarde, of uit wrok of uit bedilzucht. En met welk doel? Misschien om één man en eenige nog in proef zijnde beginselen te storten, en zoodoende

blindelings of met voordacht, mede te helpen delven aan de mijn, die met het defensie-wezen, ook elk gevoel voor nationaliteit, voor volkswaarde en zelfstandigheid, binnen weinige jaren zal doen verstikken.

Nu de oude bekende tegenstand het zooverre gebragt heeft, nu men allerwege klagten heeft uitgelokt, zonder onderzoek naar derzelver zedelijke waarde, nu men op grond daarvan, vermeend te mogen beweerden, dat de morele stemming van het leger allergeleukst is, — nu wijt diezelfde tegenstand deze met tobende vlijt voortgebragte stemming (die volgens hem moet bestaan) aan de onhandigheid en beginselloosheid van het bestuur.

Wij zwegen, zelfs over zaken, welke van het bestuur uitgingen en die, volgens onze begrippen, eene bescheidene doch afkeurende beoordeeling inriepen, omdat wij ons overtuigd hadden, dat ook de regtzinnigste en meestgegronde aanmerking slechts zou gediend hebben, om den tegenstand te versterken, die in aard en bedoeling zoo duidelijk is uitgedrukt geworden door het *Handelsblad*, in de veelbetekenende sluitrede: «Dat ons leger te klein was om de onschendbaarheid van het grondgebied te waarborgen, en te kostbaar om hetzelfde als een voorwerp van parade bij te houden.» Ofschoon nu de derde term ontbrak om de rede volkomen te sluiten, begreep toch ieder die niet blind wilde wezen, waar men heen wilde, en met onze passieve, en met onze actieve weermiddelen. Wat er nu ook later in datzelfde invloedrijke blad is voorgedragen, nopens veranderingen, wijzigingen en vereenvoudigingen, te brengen in den aard en de samenstelling van ons krijgswezen, deze klaarblijkelijk slechts tijdelijk geleende argumenten zullen geenszins den indruk uitwischen, dien de ware leuze van het Handels-orgaan heeft te weeg gebragt. Ook de deftige, maar in het krijgswezen zeer onbedrevene *Tydgenuoot*, schijnt zich te hebben kunnen vereenigen met dit hoofd-thema.

Door deze laatste overwegingen, gevoelden wij behoefte het stilzwijgen af te breken en eenige bedenkingen te opperen, tegen de valsche begrippen, omtrent de plaats die het defensiewezen in de beraadslaging over vaderlandsche belangen toekomt, en waaruit men het, zoo het schijnt, geheel heeft weggedrongen.

Wij beginnen reeds dadelijk met de verklaring, dat wij de oppositie in de tweede kamer onzer Staten-Generaal over het punt in quæstie, in de loopende oogenblikken geenszins volkomen gelijkslachtig met den tegenstand van onze periodieke pers vooronderstellen. Wij houden het er echter voor, dat deze op gene reeds eenen zoodanigen invloed heeft uitgeoefend, dat zij *voorbereid* is om bij elke nieuwe begroting der uitgaven voor oorlog, zoolang onze staatkundige horizon helder blijft, telken male op aanzienlijke vermindering aan te dringen, tot dat eindelijk onze geheele staat van defensie, zoowel in zedelijke als stoffelijke zin, te niet zal zijn. De wijze hoe die staat beschouwd en voorgedragen wordt, wijst duidelijk genoeg den weg aan, dien men wil dat zal worden ingeslagen. Wij hebben trouwens te veel eerbied voor dat achtbaar ligchaam onzer staatsregeling, dan dat wij daarbij iets anders zouden durven onderstellen dan gemis aan een juist begrip omtrent de behoeften der landverdediging; een gemis, waartegen noodlottigerwijze het streelende vermoeden overstaat, van milioenen schats te kunnen besparen.

Het zal trouwens niet noodig zijn, in alle bijzonderheden te staven, dat men met het inkrimpen der uitgaven voor het krijgswezen, nu reeds verder wil gaan dan in alle tijdperken van de twisten der algemeene Staten met de bijzondere gewesten van het voormalige gemeenebest.

Het *Nederlandsche Nieuwsblad* heeft in de eerste dagen van deze maand, door het aantoonen van de cijfers van eenige begrotingen op de ordinaris-staten van oorlog voorkomende, en die betrekking hadden op tijdvakken der geschiedenis, waarin ons krijgswezen op den laagsten trap van kracht en innerlijke waarde gezonken was, — heeft, zeggen wij — de helling aangewezen, waarop men den eenigen waarborg voor onze onafhankelijkheid wil stellen, en waar men ze met schrikbarende vernielingsvaart dreigt henen te voeren. Het ware niet ondienstig geweest, dat de redactie aan dat onderzoek eenige meerdere uitbreiding had gegeven, waartoe de staatsarchieven voorzeker rijke bronnen aanbieden. Intusschen betwijfelen wij het, dat ook eene dergelijke uitbreiding eene andere wending zou hebben gegeven aan de oude *Hollandsche* opinie over de krijgskzaken.

Uit de gulle bekentenis die wij zooeven deden, zal men al vrij spoedig afleiden, dat vele van de illusien, waarin wij verkeerden, bij de opname der schetsen van den veldtocht op Celebes, op Sumatra, enz., geheel verdwenen zijn. Toen toch meenden wij, dat wij slechts naar één doel behoefden te streven, namelijk eenige meerdere behartiging in te roepen op het personeel des legers, wiens bestaan bedreigd was. Het waren zwakke, maar met warm gevoel uitgesprokene pleitgedingen in het voordeel van hen, die hun leven gewijd hadden aan de verdediging van den geboortegrond en onzer schatten voortbrengende koloniën. Wij waren onnozelen genoeg te vooronderstellen, dat er veel door ons gedaan was, met aan te toonen, dat het belang van dat personeel onafscheidelijk verbonden was aan het staats- en handelsbelang, — altijd in het geloof verkeerende, dat het defensiewezen, in abstracten zin, als een hoofd-object van vaderlands belang gold. Kort daarop werden wij beter toegelicht door onze staatkundige periodieke pers, en door de meeningen en gevoelens die in den boezem der Tweede Kamer waren geuit, waarbij de stelling voorgedragen, ontwikkeld en betoogd werd: dat Nederland, in den toestand waarin het was gebragt door het laatste Londensche Verdrag, te ontzenuwd, te krachteloos was, om, zonder hulp van bondgenooten, enig vertoon te kunnen maken, dat het deszelfs regten zou weten te handhaven. Zoodra nu de invloed van al de vertoogen tegen het krijgswezen in massa genomen, die uitwerking had, dat de liefde voor nationaliteit insliep, en men zich, als het ware, overgaf aan de gewaarwording van een toenemend verval van krachten, vervloog bij ons ook alle hoop op een beter besef van dit gewichtig vaderlandsch belang.

Wat wij voorzien hadden, gebeurde werkelijk, namelijk, dat dat kunstig opgekweekt gevoel van magteloosheid, van zelfs zoude leiden tot het beginsel, dat men niet behoefde te overleggen: hoe en op welke wijze de zorg voor de onschendbaarheid van den Staat, in deszelfs geheel omvang, het toeliet, om gewenschte bezuinigingen in te voeren bij het krijgswezen? Neen dit kon beknopter geschieden, door te zeggen: «Zooveel moet er be-

zuinigd worden.» Eenmaal dien onstaatkundigen, en ongrondwettigen weg ingeslagen zijnde; — eenmaal in dien allesverdoovenden staat verkeerende, waarbij gehechtheid, ja de trots op onze waarde als onafhankelijk volk, spoedig den laatsten snik zal geven, kan het geen mensch meer ondergrind voorkomen, dat men, zonder eenig deskundig onderzoek, blind weg het wegeijeren van millioenen vraagt. In dien zin toch is het geheele krijgswezen niets dan eenen « onnutten last voor de staatshuishouding, » waaromtrent men..... nu ja, nog wel eenige jaren lang de milddadigheid van het volk zou kunnen inroepen, en waarvoor men nog wél wat zoude kunnen « afzonderen;... doch steeds zoomin mogelijk, uithoofde van den benarden toestand der finantiën.» — En waarom maar niet dadelijk meer ingekrompen, en de som der bezuiniging tot een tiental millioenen opgedreven? De Staat toch behoeft, en mag zelfs niet edelmoedig wezen, zoodra geen van deszelfs belangen daardoor bevorderd wordt. Zoodra het defensiewezen niet meer uitmaakt een hoofd object van staats- en vaderlandsch belang, kan men ook het bestuur van oorlog missen, welks verantwoordelijkheid nu toch reeds van zelf wordt weggedeneerd, als men wil, dat de Staten-Generaal, zonder overtuiging, het initiatief zullen nemen in de leiding der oorlogszaken.

Een vlugschrift (1), dezer dagen in het licht verschenen, en dat voorzeker geroepen is, om algemeen verspreid, veel gelezen en toegejuicht te worden, levert nog een sprekend voorbeeld, dat ook onder onze voornaamste en kundigste mannen, menschen gevonden worden, die de quaëstie van ons defensiewezen van een geheel verkeerd standpunt beschouwen. Wij willen beknopelijk de dwaling van den Graaf VAN RECHTEREN aantonen.

Op bladzijde 23 zegt het begaafd en hooggeschatte lid der Tweede Kamer onzer Staten-Generaal:

„Hoe het ook zij, een kostbaar leger kan Nederland niet be-
„kostigen, en het zal daarom wel eene behoefte zijn op middelen
„te denken, ten einde met minder uitgaven de verdediging van
„het vaderland zoo krachtig mogelijk te maken.”

Het gezonde verstand van den volksvertegenwoordiger, paart zich in deze zinsnede zeer goed met het beleid van den staatsman, en wij beamen met Z. H. G. ten volle de noodzakelijkheid, om naar *die* middelen te zoeken, ten einde eenmaal voor goed in de overtuiging te deelen, of er al of niet te vinden zijn; maar dan nog altijd op eene grondwettige wijze, en langs den weg dien krijgswetenschap en ervaring moeten aanwijzen. Op dezelfde bladzijde vindt men verder:

„Ik ben van meening, dat die bezuinigingen gebiedend door
„den staat van 's lands finantiën worden gevorderd; maar tevens
„dat dezelve niet uitsluitend moeten drukken op dat hoofdstuk
„der begrooting, maar gepaard moeten gaan met die algemeene
„vereenvoudiging, waarvan ik tracht de grondtrekken aan te geven
„en de mogelijkheid te bewijzen..... Het zoude toch niet van on-
„regtvaardigheid vrij te spreken zijn, alle verminderingen uitslui-
„tend op eene klasse der staatsburgers, onder welke de verdedigers
„des vaderlands geene geringe plaats bekleeden, te doen drukken,
„overal de ruime grootsche staat van zaken te laten bestaan en
„alleen dáár te besnoeien.”

(1) *Beschouwing over eene vereenvoudigde huishouding van Staat*, door J. H. Graaf VAN RECHTEREN.

Het beginsel van billijkheid moet bij den staats-economist op den voorgrond zijner berekeningen staan; de Graaf VAN RECHTEREN legt zich die verplichting op, terwijl het slot der aangehaalde zinsnede eer doet aan zijn hart en zijne gezindheden. Wij komen er echter op terug, dat wij in den staatsman iets meer dan edelmoedigheid wenschen; wij verlangen — en wél in het waarachtige belang des vaderlands — dat in dit bijzondere geval, de personen niet van de zaak worden gescheiden, want het geldt hier meer de toekomst, dan de behoeften van het oogenblik. Dit schijnt de regtzinnige schrijver te hebben vergeten, toen hij op bladzijde 46 zeide:

„Het is ook hier niet uitsluitend de vrage, wat men met be-
„trekking tot 's lands verdediging wenschelijk acht; maar wat men
„bij eene huishouding, in welke de uitgaven naar de middelen wor-
„den berekend, daarvoor zoude kunnen afzonderen.”.....

Deze zienswijze staft toch ten volle wat wij reeds in het opschrift van dit vlugtige vertoog aangeduid, en vervolgens eenigzins meer hebben uiteengezet. Zij is behagelijk, zij is populair, omdat de rust, die er in ons werelddeel tegenwoordig heerscht, niemand aan het gevaar doet denken, 't welk eene juist omgekeerde redenering zoude inroepen; maar waarom geen nog meer populair voorstel tot bezuiniging gedaan? want acht millioen is toch wat veel, wanneer 's lands verdediging buiten de berekening kan vallen, en men slechts op het oog heeft om wat af te zonderen? Hoe de graaf VAN RECHTEREN de beteekenis van dat woord — afzonderen — in harmonie zou weten te brengen met den eed des Konings, met de verantwoordelijkheid van het hoofd des oorlogs-departements, en met art. 202 der grondwet, moeten wij bekennen niet te be-
sessen. Intusschen gelooven wij, dat de grondwet, ook op dit punt, eenen in zin en bedoeling even juisten uitleg voortdert, dan in alle andere punten waarop men met zooveel regt kitteloorig is.

Wij herhalen het, dat het defensiewezen, in de opinie, van welligt het grootste deel der natie, heeft opgehouden een vaderlandsch belang te zijn. Het is als een kanker voorgesteld, dien men met geweld wil weren, door alle geoorloofde of aangeprezen middelen, — dat men zelfs in de kleinigheden wil bemoeijelijken (1).

Voorwaar, wij mogen het den Duitschers niet euvel duiden, dat zij ons zoo dikwerf de epithet, *materiële Hollanders* toewerpen. In meer dan een opzigt, hebben wij die beschuldiging in den laatsten tijd verdiend. Immers, de gehechtheid aan onze nationaliteit heeft zich zoo goed als opgelost in een angstig wantrouwen inboezemende berekening van stoffelijke belangen, met voorbijgang der waarde van de zedelijke grootheid van den Staat. Het besef van eigen kracht, 't welk onze zelfstandigheid in de eerste gevaarvolle oogenblikken na de Belgische omwenteling, waarborgde, is geheel onderdrukt geworden door de vrij schaamteloze bekentenis onzer onmagt. Men heeft het uitgekreten aan wie het hooren wilde, dat Nederland, bij deze uitputting van krachten, zelfs geen mannen

(1) Men geve slechts acht op de toenemende oppositie op het punt van militaire inlegering. Welk verschil tusschen 1830—1832; bij gelegenheid van den doormarsch der troepen naar de grenzen! Dat heet welligt, dat men het de nieuwe regering gemakkelijk wil maken; dat men haar helpen wil in het vereenvoudigen, in het bezuinigen!

meer heeft, in staat, om de geslingerde staatshulk te besturen. Men heeft in een woord, door beschuldiging op beschuldiging, door klagt op klagt, wantrouwen opgewekt en afscheiding daargesteld in alle maatschappelijke betrekkingen, met miskening der moeilijkheden waarin het nieuwe bestuur zich gewikkeld vond, met miskening van het goede dat gesticht is. Die echter zaait, moet ook maaijen, en het reeds rijpend gewas belooft een rijken oogst van vernedering. Men leze slechts het Keulsche dagblad, of beter gezegd de staatkundige voortbrengselen der duitsche periodieke pers, in het algemeen, en levendig zullen de beteekenisvolle woorden van den abt, later kardinaal, DE POLIGNAC, op het Utrechtsche vredes-congres (1715) uitgesproken, weder voor den geest komen: « NOUS TRAITERONS CHEZ VOUS, NOUS TRAITERONS SANS VOUS, ET NOUS TRAITERONS DE VOUS. » De bedreiging toch is reeds geformuleerd, en wanneer men het hoofd geheel in den schoot wil liggen, zal de uitvoering niet lang achterwege blijven. Nu reeds beschouwt men onzen groothandel als eene gemakkelijke prooi, tot welker bemagtiging de Keulenaars zich welligt sterk genoeg gevoelen.

Zijn wij dan waarlijk sedert de laatste tien jaren reeds zoo laag in zedelijke kracht gezonken in de oogen van datzelfde Duitschland, dat, opgetogen van bewondering, op ons staarde, toen ruim vierduizend Nederlandsche soldaten, aan de boorden der Schelde, op het bevel des Konings, den handschoen opvatte, dien een fransche maarschalk aan het hoofd van vijf-en-zeventig duizend dappere fransche soldaten, hun had toegeworpen; toen alle kabinetten niet zonder vrees afwachten, of datzelfde, nu voor zoo zwak uitgekreten, Nederland zou beslissen, dat het oorlog of vrede zoude zijn in Europa! Voorzeker, geen Keulsch of eenig ander Duitsch dagbladschrijver zou het toen hebben gewaagd, een heirvaart te prediken tegen de belangen van onzen handel, of honend te eischen, dat Nederland zou afzien van de voogdijschap over het eigen land, over de eigene wateren! Het gevoel van schaamte, dat de Duitsche Bond zijn grondgebied in Luxemburg ongestraft door de soldaten van eene nog ongeboorene onafhankelijkheid had zien schenden, terwijl het kleine Nederland de reuzenmagt van Frankrijk niet vreesde, en fier weêrstand bood aan de magtspreuken der mogendheden, — het gevoel van schaamte zeggen wij, zou ze hebben wederhouden, terwijl het gevoel van inwonende kracht, aan deze zijde, te sprekend daartegen overstond. Maar, in dien tijd beschouwde ook elk het defensiewezen van den Staat, ook zelfs in afgetrokken zin, als een der gewichtigste vaderlandsche belangen, en niet als « een kostbaar soldaatje spelen. »

Bij het nederschrijven van deze bedenkingen, zagen wij het onweder reeds opdagen, dat denkelijk daarover zal losbarsten. Wij hebben geenszins het voornemen, om het af te leiden; maar, wij gevoelen behoefte, om in zin en bedoeling verstaan, en niet gehouden te worden voor blinde vereerders van alles wat door de nieuwe regering gewrocht is, of voor kortzigtigen, die in den toestand van ons finantie-wezen geen het minste gevaar zien.

Men versta ons wel: wij willen een vrij, zelfstandig, door krijgswetenschap en ervaring voorgelicht onderzoek der inzichten van het bestuur, naar den aard en de zamenstelling van

het krijgswezen, in den breedsten omvang genomen, niet door ongeroepen leeken, maar door hen, op wien de verplichting rust, om al de landsbelangen met vaderlandschen zin te overwegen. Wij roepen grondwettigheid in en wenschten dat men, of de regering, de verantwoordelijkheid harer voorstellen liet, of dat men in 's lands vergaderzaal *krygs-oordeelkundig* het bestuur bewees, dat men met vereenvoudigde middelen, onze volkszelfstandigheid zoude kunnen waarborgen. Wij wenschten, dat bij dusdanige discussien alles, zelfs de geringste zinspelning vermeden worde, die aanleiding zou kunnen geven tot de gedachten, dat de defensie van een rijk, in eene bloote finantiële- of personele quaëstie kan overgaan, opdat de Nederlandsche krijgsman, die door 's lands wetten onder de wapenen geroepen wordt, zich-zelfen niet leere verachten en miskennen. Wij wenschen in 's lands vergaderzaal duchtige en onwedersprekelijke bewijsgronden te zien voordragen, dat er bezuinigd kan worden, *zonder gevaar* voor onze onafhankelijkheid, en geenszins eene zifterij of beknibbeling van cijfers, onder betuiging, dat men de zaak niet beoordeelen kan, en derhalve niets beter acht dan het bestuur te noodzaken, een aantal millioenen op de uitgaven voor oorlog te bezuinigen. Wij wenschen, in een woord, dat zij, die invloed uitoefenen op de keuzen der volksvertegenwoordiging, eindelijk de noodzakelijkheid zullen inzien, dat de kostbaarste, maar ook de onontbeerlijkste instelling der staatshuishouding worde vertegenwoordigd door eenige zelfstandige, regtzinnige, maar vooral kundige militairen, opdat het blind bedillen, afkeuren, en die ongedegen planmakerij der dagbladen ophoude, en het defensiewezen van den Staat, in zijne ware behoeften worde nagegaan en blootgelegd, ten einde langs dien weg middelen op te sporen, om, indien dit mogelijk zij, zonder inkorting der schoonste en verhevenste verplichting des Konings en die van het militair bewind, met minder uitgaven de verdediging van het vaderland genoegzaam te waarborgen.

Zoolang niet zal zijn voorzien in deze leemte; — zoolang dezelfde wetten omtrent de aanvulling onzer actieve weermiddelen bestaan, zoolang de krijgsmagt van den Staat, slechts als eene eventuele behoefte zal blijven gelden, die men op zijde zetten of veronachtzamen kan, in tijd van vrede, — zoolang ook zal, zelfs de vrijzinnigste, meest vaderlandschgezinde oppositie rondtasten in het duister, en zich daardoor schuldig kunnen maken aan de misdaad van blindelings te hebben medegewerkt tot de veiling bij afbod van het heiligst kleinood dat een bloedige tachtigjarige strijd, voor ons verworven, ons ten erfdeel heeft nagelaten, en waarmede wij in 1851—1852 ons nog zoo schitterend getooid hebben.

18de Maart 1845.

BIJLAGE TOT HET ARTIKEL:

AARD, ZAMENSTELLING EN BIJZONDERHEDEN VAN HET PRUISSISCHE KRIJGSWEZEN.

(Zie *Verhandeling over het Krijgswezen der voornaamste Europeische Mogendheden, Spectator, 7de Deel, N°. 5 en volgende.*)

(*Vervolg van N°. 8 en slot.*)

Inrigtingen voor het krijgskundig onderwijs. pag. 124
Op de regiments- en bataillons-scholen volgen de brigade-scholen, alwaar

de onder-officieren opgeleid worden om het gevorderd examen voor portépeé-vaandrig te kunnen afleggen om tot de divisie-school toegang te verkrijgen.

Het kadettenschool te Berlijn, alwaar zich tijdens mijn bezoek een driehonderdtal jonge lieden bevonden heeft ten doel officieren voor de infanterie en kavallerie op te leiden; deze kunnen echter ook, des verkiezende, het examen voor de artillerie afleggen, zonder dat evenwel de leiding der studien hiertoe bijzonder ingerigt is: gedeeltelijk bevinden zij zich hier op staats-kosten, de overige betalen 200 thalers s' jaars. De cursus duurt 3 jaren: zij komen grootendeels van de voorbereidende kadettenscholen, alwaar zij op hun 10e jaar toegelaten worden, en kunnen alzoo op hun 17e jaar tot officier bevorderd worden. Zoo zij geen voldoende examen afleggen bij het eindigen van den cursus, worden zij met den rang van portépeé-vaandrig naar de korpsen gezonden, en kunnen zich dan op de divisie-scholen verder bekwamen. In het kadettenhuis zijn zij verdeeld bij twaalfallen, hebben gezamenlijk een slaap- en een studeervertrek, behalve de algemeene lokalen voor instructie, en de eetzaal waarin elk twaalfal zijne afzonderlijke tafel heeft. Om in deze groote zaal, op eene bovenverdieping gelegen, het eten aan te brengen, heeft men een rond tafelblad, dat door middel van een werktuig tot in de keuken wordt nedergelaten; hierop worden de geregten geplaatst, waarna het in het midden der zaal wordt opgehaald, en de schotels door eenen kadet van elke tafel, die beurtsgewijze deze dienst moeten verrigten, worden afgehaald. In het gebouw is nog eene dans- of feestzaal, waarin zich verscheidene schilderstukken bevinden, vorstelijke personen en vermaarde krijgshelden voorstellende, aan het gesticht tot geschenk aangeboden, alsmede een degen van Napoleon in 1815 te Jemappes door Blucher buit gemaakt, en door hem aan deze inrigting vereerd.

De artillerie- en genie-school te Berlijn is uitsluitend bestemd voor kadetten van deze wapens; bij het verlaten derzelve worden de jonge lieden naar de korpsen gezonden, en verkrijgen de uniform hunner wapens, doch genieten slechts het tractement van infanterie officier; na eenigen tijd practische dienst te hebben gedaan, worden zij nogmaals opgeroepen om eenen cursus van drie jaren te volgen aan deze school, waarna zij bij afgelegd examen, in al de voorregten treden aan hunnen rang verbonden; kunnen zij echter hieraan niet voldoen, zoo worden zij bij een infanterie-regiment geplaatst, zonder aanspraak te kunnen maken op bevordering; om tot den rang van kapitein der artillerie te komen moet men nog een examen afleggen.

Bij de algemeene krijgsschool te Berlijn kunnen officieren geplaatst worden van alle wapens, na aflegging van het voorbereidende examen: de cursus duurt drie jaren. Gedurende de drie maanden vacantietijd doen de officieren die ver van hunne regimenten verwijderd zijn, dienst bij de garde; merkt men dat er onder hen zijn die weinig aanleg of lust tot hooger studien bezitten, zoo worden zij voor het tweede jaar niet teruggeroepen. Na voleindiging van den cursus worden uit deze officieren keuzen gedaan voor de trigonometrische en topographische bureaux, enz., alsook voor bijzondere zendingen en commissien, en uit dezen wederom voor den generaal staf bij ontstane vacaturen. Groot is het getal officieren bij de pruisische armee die zendingen buiten s' lands bekomen, om krijgskundige inrigtingen te gaan gadeslaan, en zelfs, op verzoek, verlof bekomen om, gedeeltelijk op s' lands kosten, eenen veldtocht mede te maken in Rusland, Turkye, Algerie en zelfs in Indie. Officieren van vreemde mogendheden kunnen ook toegang verkrijgen tot deze school: het eerste studiejaar moet door allen gevolgd worden, ten einde zich op dien trap van algemeene kennis te plaatsen, welke gevorderd kan worden in de betrekkingen waarin de aspiranten geplaatst kunnen worden; in de volgende jaren worden degenen die geen bijzondere liefhebberij hebben voor eenige vakken, zooals: hooger wiskunde, chemie, geodésie enz. hiervan vrijgelaten, om zich meer bepaald op andere onderwerpen toe te leggen. Algemeen is aangenomen, dat men zooveel mogelijk de neiging der aspiranten volgt, maar hen niet dwingt tot het volgen van abstracte wetenschappen, waarbij zij slechts als lusteloze toehoorders zouden verschijnen. De krijgsgeschiedenis wordt niet alleen algemeen, maar ook met toepassing der regels van de strategie en taktiek behandeld, hiertoe neem reeks van jaren, maar slechts eenen enkelen oorlog tot voorbeeld nemende, terwijl tot onderwijzer een hoofd-officier wordt gekozen, die het werkdadige militaire leven op het oorlogsveld heeft leeren kennen.

Taktische opkweeking der troepen. pag. 152. Bij de beëindiging der krijgsartikelen zweert de soldaat getrouwheid aan den koning (bepaaldelijk aan den regeerenden vorst, door het bijvoegen van deszelfs naam); hem in alle omstandigheden te lande, te water, in oorlogs- en vredestijd getrouw te dienen, de krijgsartikelen te volgen, en zijne plichten

als goed soldaat te vervullen. Het hierbij in acht te nemen ceremonieel bestaat daarin, dat het vaandel den soldaat wordt voorgehouden tot het afleggen van den eed, waartoe een officier en twee onder-officieren als getuigen tegenwoordig zijn, en dat deze laatsten, bij afwezigheid van het vaandel, hunne zijgeweren kruisen vóór den soldaat om den eed af te nemen. In het leger bestaan twee klassen van soldaten; tot de eerste behooren alle onder-officieren, soldaten van goed gedrag, rekruten die nog geen bewijzen van slecht gedrag hebben gegeven. In de tweede klasse komen diegenen die zich schuldig maken aan aanhoudend slecht gedrag, kleine diefstallen, en dergelijke vergripen. De dagelijksche straffen bestaan in gewoon arrest, door afzonderlijke opsluiting voltrokken, in gemiddeld en in streng arrest, waarbij de afzonderlijke opsluiting in den donker plaats heeft, te water en brood, den vierden dag warm eten; duurt de straf langer dan zeven dagen, dan komen zij dagelijks een uur in de lucht. Voor de tweede klasse worden hier nog stokslagen bijgevoegd; deze klasse staat tot de eerste in dezelfde verhouding als de soldaat tot den Gefreite; de verlaging tot dezelve gaat gepaard met het verliezen van de kokarde, die niet kan wedergegeven worden dan ten gevolge van een koninklijk besluit: de overgang tot de eerste klasse kan plaats hebben, nadat de man een jaar zonder straf geëindigd heeft, of wel na verbeterd gedrag, op aanvraag van officieren, of wel der gezamenlijke manschappen der compagnie, of van het eskadron, waartoe men dan gewoonlijk s' konings verjaardag, of eene dergelijke gelegenheid kiest. Bij de garde-regimenten bestaat geen tweede klasse; de manschappen die hiertoe veroordeeld worden, gaan over tot de garnizoens-compagnien. Aan wachtmeesters, feldwebels, en degenen die de portépeé dragen wordt geen streng arrest oplegd; hebben zij deze straf verdiend, zoo worden zij onmiddellijk gedegradeerd; echter kan men hen het gemiddeld arrest toekennen voor eenen langeren termijn. De eskadrons- of compagnies-kommandant en de verdere officieren kunnen slechts voor drie dagen arrest opleggen; de regiments-kommandant streng arrest voor drie dagen, gemiddeld arrest voor acht dagen, en gewoon arrest voor veertien dagen, alsmede voor de tweede klasse stokslagen tot het getal van veertig; deze straf wordt met rietjes voltrokken door eenen onder-officier, doch nimmer in het openbaar. De overige disciplineaire straffen worden door het *Standgericht* uitgedeeld; dit bestaat uit eene commissie van officieren van het regiment, gepreseed door eenen hoofd-officier, en waarin zich van elken graad, tot en met dien welke door den beschuldigde wordt bekleed, twee personen bevinden, om uitspraak te doen, benevens een auditeur militair, of wel een officier die er de betrekking van vervult; deze functie wordt bij elk regiment door een der officieren van hetzelfde waargenomen, indien er geen auditeur bij toegevoegd is. In dezen raad wordt voornamelijk beslist omtrent de overgang der manschappen tot de tweede klasse, en zoodanige kleine vergripen, die met een langer termijn van arrest kunnen worden bestraft. Zijn het zaken van meer belang, zoo wordt een krijgssraad belegd, eveneens zamengesteld, volgens den rang van den beschuldigde, uit twee personen van elken graad, beginnende met den rang dien hij bekleedt, en waarbij zich een auditeur bevindt, zijnde een regtsgeleerde, waartoe bij elke brigade of divisie een dergelijk persoon is aangesteld. Het vonnis dat nu uitgesproken wordt, komt door tusschenkomst van de verschillende autoriteiten, als kommandant der divisie, van het armeekorps, generaal auditeur, ministerie enz. tot in handen des konings, die het bekrachtigt of vernietigt.

De vestingsstraf bestaat voor soldaten in het verrigten van arbeid in vestingen, door den ingenieur te bepalen, en onder zeer streng opzigt. De officier bekomt eene kamer op de citadel of in het gebouw dat de gestraften tot verblijfplaats dient, zonder hetzelfde te mogen verlaten, dan met toestemming van den kommandant, welke permissie zich nimmer verder kan uitstreken dan tot de stad of het rajon van de vesting; aan hem zijn geenerlei werkzaamheden opgedragen. De straf kan levenslang worden toegepast. Een officier die zijn arrest violeert, wordt gedemiteerd; hetzelfde heeft plaats bij herhaalde insubordinatie. Ingeval van slecht gedrag wordt hij getrokken voor de regtbank van Eer. Bij de regimenten worden strafregisters aangehouden, en de chefs zenden jaarlijks conduitelijsten in, naar het ministerie van oorlog.

Pag. 154. De wendingen op de plaats geschieden steeds door links om keert; men draait op den linker hiel, de regter voet wordt een weinig opgeligt, en daarna stampend nedergezet. Alvorens de manschappen leeren marcheren worden zij geoefend om op een been in evenwigt te blijven staan, door het andere telkens voor- of achterwaarts te doen opligen. Het deplouieren en de frontveranderingen geschieden door oloop; het eerste rot wordt geplaatst, en na het uitvoerend kommando gaat elk man afzonderlijk langs den kortsten weg naar zijne plaats in de nieuwe directie; hierbij kan men met afgezet geweer doen marcheren.

Wanneer het geweer niet geschouderd is, wordt het overgedragen op den linker schouder, doch nimmer in den arm genomen, noch verdekt; voor vorstelijke personen, veldmaarschalken en generaals betaan de eerbewijzingen der schildwachten in het zijwaarts afzetten van het geweer, de regter arm uitgestrekt. De wacht marcheert naar hare bestemming met het geweer over; telkens als men eenen officier ontmoet wordt het geweer op schouder genomen, en op het kommando van den aanvoerder, de oogen regts of links op hem gevestigd. Het tiraileren geschiedt op signalen met de trommel; wijders heeft men lijfers. Het bajonetschermen is verboden, uithoofde men aanneemt dat het geweer uitsluitend als vuurwapen moet beschouwd worden, en men den soldaat van dit doel afbrent door hem eene andere vechtwijze te leeren.

Pag. 163. De taktische vorming van den kavallerist bestaat voornamelijk in de oefeningen der rijkunst, zoowel theoretisch als praktisch; de paardenkennis en den omgang met het paard in de verschillende omstandigheden waarin de ruiter zich kan bevinden, het voltigeren, de kennis van de deelen der uitrusting en bewapening, alsmede van de bepakkings des paards; vlug gebruik zijner wapens te paard, namelijk het laden en vuren met karabijn en pistool, de bewegingen met de lans en sabel, welke laatste zich bepalen tot steken, houwen en paraden voorwaarts, links en regts, rugbedekking en eenen houw naar den infanterist, terwijl de manschappen vlijtig worden geoefend in het tweegeleiden gerecht te voet, met oude sabels; de oefeningen met de vuurwapens te voet, bestaande in de lading en het vuren even zooals te paard; de karabijn is daarbij steeds in den haak en wordt tegen de dij geplaatst, buitendien nog op schouder gedragen en overgenomen; wijders worden de eskadrons geoefend in het marcheren, om bij paraden te voet behoorlijk te kunnen defileren; deze parades hebben bij gunstig weder regelmatig plaats in het geheele rijk des Zondags, na afloop der godsdienstoefeningen. De eerbewijzingen der wachten en schildwachten bestaan: in het presenteren der sabels wanneer de infanterie het geweer presenteert, en in het uittrekken van den regter arm, de sabel loodregt, als het geweer regts afgezet wordt.

Technische bijzonderheden der drie wapenkorpsen, pag. 163. De infanterie. De hoofdkleur van de uniform is bij het geheele leger blaauw met roode uitmontering; de kleeding behoort aan het land; de diensttijd van elk stuk is bepaald; in de kazernen zijn magazijnen, waarover de capitaine d'armes, bij de kavallerie de kwartiermeester het opzicht heeft; gewoonlijk heeft de soldaat voor zijn dagelijksch gebruik twee mouwvesten, twee pantalons en eene kapot, die zoo ruim is dat hij dezelve over zijne wapens kan aan aantrekken; op marsch wordt dezelve gerold en bij goed weder over den schouder *en bandoulière* gedragen. De oudste dezer kleedingstukken zijn bestemd voor de dagelijksche exercitiën; de overige tot het gebruik buiten de kaserne. In het magazijn zijn twee rokken opgelegd, een voor de gewone parades en voor de Zondagsche tenue, en nog een andere die slechts in buitengewone gevallen wordt gebruikt, en in oorlogstijd aan den man wordt medegegeven, wanneer hij te velde moet trekken; verder drie pantalons, en de overige voorwerpen na rato. Deze kleedingstukken, welke allen met briefjes geteekend zijn, worden aan den man uitgereikt op het oogenblik dat hij zich van dezelve moet bedienen, en weder ingenomen onmiddellijk nadat hij ze gebruikt en gereinigd heeft. De grenadier-bataillons dragen geen beerenmutsen, doch onderscheiden zich, even zooals de muskettier-bataillons, door dat de officieren degens dragen, terwijl die der fuselier-bataillons sabels hebben, en de manschappen, in plaats van zwart verlakt, wit ledergoed, dat eveneens het aanzien heeft van verlakt te zijn, door het gebruik van witsel, volgens onderstaand recept:

Op 30 pond pijpjaard, 2 pond arabische gom, 2 pond witte zeep, $\frac{1}{4}$ pond witte lijn, $\frac{1}{4}$ pond pruisisch blaauw en 4 pond wittebrood, het brood wordt geweekt, gekookt en uitgedrukt; dit water met de overige opgeloste bestanddeelen nogmaals gekookt, de pijpjaard slechts gesmolten en dan daarmede vermengd; de bandelier goed aangewit zijnde, wordt opgewreven, tot dat er glans op komt; dit witsel geeft niet af, dan wanneer het door regen opgelost wordt; kleine vlakken kan men met zuiver water afwassen, zonder het geheel te beschadigen.

De ransels worden gedragen aan breede schouderriemen met dwarsriemen over de borst. Algemeen wordt het percussie-stelsel ingevoerd: de garde-regimenten waren reeds van veranderde geweren voorzien, echter had men die met steensloten nog niet ingenomen, zoodat, met mederekening van het oude, voor exercitiën en tot het betrekken der wacht bij slecht weder, ieder man voorzien was van drie geweren; het nieuwe met percussie-slot werd gebezigd bij het schijfschieten en bij extra parades. Het onderhoud dezer wapens bezwaart den man minder

dan men aanvankelijk zoude denken, wijl de droogere luchtgesteldheid minder voorzorgen vordert. De regimenten onderscheiden zich door nummers die op de schouderlappen aangeduid zijn; de knopen zijn algemeen glad. De percussie-hoedjes worden medegevoerd in een zakje aan de patroontasch bevestigd.

Pag. 166. De Kavallerie. De ruiter bekomt 's jaarlijks een rijbroek, een daagsche rok (*jacke*), en om de vier jaren eene groote montering; 's jaarlijks voor kleine montering een paar laarzen, een paar voorschouwen, twee paar zolen, twee hemden en 23 S. gr. voor borstelgeld, enz. De mantels hebben den vorm van eene wijde kapot. De nummers der regimenten zijn kennelijk aan de uitmonteringskleur die bij elk regiment verschilt. De hoofdkleuren der regimenten zijn de volgende: kurassiers wit, zij dragen ijzeren kurassen, bij de garde-regimenten koperen, bekleed met groote sterren of zonnen; zwarte helmen met een paardenharen kuifje, naar voren afhangende; een breed sabelkoppel met gesp; patroontassen aan het kuras, terwijl de laadstok van het pistool aan den zadel bevestigd is; kleine chabrakken en pistoolholster-bedeekkingen, doch geen schapenvachten. De uhlanen dragen donkerblauwe uniform, de schapska is hun hoofdtooiel; zij hebben patroontassen, smalle sabelkoppels, sjerpen omtrent drie vingers breed, van de uitmonteringskleur en contra-epauletten; de lanssen zijn driehoekig, de nieuwe worden uitgehold, even zooals een bajonet. De dragonders zijn in het hemelsch blaauw gekleed, met vilten chakots, sabelkoppels over den rok door eene gesp bevestigd, een karabijnriem en patroontasch, waaraan een laadstok verbonden is, lang genoeg om voor pistool en karabijn tevens te kunnen dienen, wijl de karabijnen vrij kort zijn; deze zoowel als de pistolen, hebben trechtervormige zundgaten, waardoor bij het uitstorten van de patroon in den loop, de pan tevens met kruid gevuld word. De chabrakken zijn over den geheelen zadel uitgespreid. De husaren hebben uniform van verschillende grondkleuren, als donker en lichtblauw, zwart en groen; zij dragen vilten chakots, smalle koppels, en de officieren sabeltassen; chabrakken volgens de grondkleur, met geborduurd punten van de uitmonteringskleur. Bij alle wapenkorpsen zijn tirailleurs, waarvan eenigen met buksen gewapend; zij vormen de vleugelrotten des pelotons. Aan de zadels zijn twee holsters; in garnizoen echter hebben de ruiters slechts een pistool, doch in oorlogstijd kan hem een tweede toegevoegd worden. De mantelzakken zijn algemeen van donkergruis laken, met lederen randen en een kruis op den bodem, waarop een gesp is bevestigd, om de klep op zijde door middel van eenen stoot te bevestigen. De mantelzak moet inhouden: een rok of wel een daagschen rok (*jacke*), bij de husaren de pels of dolman, een hemd, een stalbroek, een gedeelte der oorlogs-amunitie, bestaande in 15 patroonen, het gezang- en zakboekje, des zomers een paar wanten, eene rijbroek en een paar laarzen. Het zakboekje is op de volgende wijze ingerigt: op den omslag prijkt de afbeelding van een monument dat op den Kreuzberg buiten Berlijn staat, tot aandenken aan de gewonnen veldslagen van 1813 tot 1815, welker namen hierop vermeld zijn en, den soldaat aan roemrijke dagen herinneren, of wel hem met dezelve bekend maken; verder bevat de inhoud, het signalement van den man; zijne algemeene pligten, zoowel wat het voorkomen aanbetreft, als omtrent zijne dagelijksche dienst, de eerbewijzingen aan zijne meerderen, met vermelding der graden van den onder-officier af tot den divisie-generaal toe, zijne pligten als schildwacht; dan nog, omtrent den omgang met zijne kameraden, de verplichting van alle slechte daden, die hem van dezelve bekend zijn, aan den onder-officier van zijn Beritt te rapporteren, opdat degeen die den goeden naam van het regiment schandvlekt, niet straffeloos blijve. Hierop volgt eene omstandige beschrijving der benaming van de deelen die de bewapening, de kleeding van den man, het zadeltuig van het paard, en de verdere uitrusting uitmaken; dan nog de begroting van zijne soldij in het garnizoen en te velde; de vermelding der voordeelen die hem toegekend zijn bij eene langere dienstverbinding, bestaande in het dragen van een eer-sabelkwast (*Ehrentrodde*), wanneer hij zich na driejarige volbragten diensttijd, nog voor drie of zes jaren verbindt, en aanspraak op verzorging als invalide, wanneer hij negen jaren gediend heeft en nogmaals eene verbinding aangaat; verder de regels, in acht te nemen bij het inschrijven van zijn boekje, dat alle tien dagen wordt ingevuld, alsmede de bepaling, dat, wanneer hij aanmerkingen op hetzelfde te maken heeft, en dit niet in de volgende tien dagen doet, hij hierop geen verhaal meer heeft; het voorschrijft, dat elk soldaat bij het ontvangen van een nieuw boekje, telkens ondervraagd zal worden omtrent den inhoud, opdat hij niet kunne voorgeven onkundig hiervan te zijn. Nu volgt de opgave der verschillende rations fourage die de ruiter moet ontvangen in oorlogs- en vreedstijd en op marsch, alsmede een vergelijkings-tafeltje van de verhouding der granen tot eikander ten

opzigte der voedingskracht; en eindelijk de inhoud der krijgskunsten op eene kleine tabel, verdeeld in drie kolommen, als: 1°. nummer van het artikel; 2°. korte inhoud van het artikel; 3°. opgelegde straf bij het overtreden. Al deze onderwerpen zijn zoo beknopt, maar toch volledig, behandeld, dat zij gezamenlijk slechts negen bladzijden vervullen; hierop volgen er eenige te aanteekening van de soldij, welke 's maandelijks in drie termijnen wordt uitbetaald, den 1sten, den 10^{den} en den 20sten, na aftrek der kosten van de menage; en dan nog eene omstandige opgave van den datum der ontvangst van voorwerpen van wapening, ledertuig, zadeltuig, groote en kleine monteringsstukken.

Ieder ruiter is voorzien van een keteltje van vertind ijzer, zoodanig ingerigt met eenen dubbelden deksel, dat hij op het bivouac in hetzelfde kan koken, en nog een afzonderlijk deel overhoudt om uit te eten; dit keteltje wordt aan de linker zijde van den mantelzak bevestigd. In het algemeen is de ruiter zoodanig uitgerust, dat hij geheel zelfstandig is, en zich te velde gedurende ten minste 24 uren, benevens zijn paard, kan onderhouden; hiertoe voert hij mede, behalve voornoemd keteltje, een lepel, een vork en een mes; de noodige voorraad brood, rijst, enz., alsook een compleet ration haver; verder scheergerei, eene pijp met tabakszak, ketsgerei, enz. De lederen poetszak wordt tegen den rechter pistoolholster bevestigd, en bevat alle borstels en poetsgerei, naaizakje en andere kleine voorwerpen, alsmede de hoefijzers en nagels; de hoefijzer-zakjes zijn vervallen; ieder ruiter heeft twee fouragestrikken, een om te fourageren, en de ander om op het bivouac, in plaats der longe van den veldhalster, het paard vast te zetten. De stijgbeugels en stangen zijn algemeen vertind; de mondstukken der stangen zijn hol gesmeed, om de zwaarte te verminderen, en hebben aan de tappen twee Nederlandsche duimen middellijn, zij onderscheiden zich in gebrokene en geheele mondstukken; aan deze laatste wordt de voorkeur gegeven: de tongvrijheid is gemiddeld twee Ned. duimen hoog, verminderende slechts een duim en vermeerderende tot drie en een halve duimen: bij de lichte kavallerie zijn de scharen regt; het bovenste deel heeft de helft der lengte van het onderste, de gewone verhouding is 5 en 10 Ned. duimen, gerekend van het mondstuk tot de uiteinden der schaar, namelijk aan het onderste gedeelte tot de plaats waar de teugels, die in ringen met horizontaal gestelde dragers bevestigd zijn, werken. Bij de zware kavallerie zijn de scharen voorwaarts gebogen, zonder van bovengemelde verhoudingen af te wijken; de oogen zijn van boven plat, en de stangen nog van pukkels voorzien. De kinketenhaken, in de ronde oogen der scharen bevestigd, zijn zoolang dat zij tot op het mondstuk rusten; de kinketen heeft tien schalmen, als vijf groote en vijf kleine, waarvan twee regts en drie links. Aan de hoofdstellen zijn geen pareerkettingen of plaatjes.

De Artillerie. Pag. 167. Deze heeft donkerblauwe uniform met zwarte uitmonstering en het nummer van het regiment op de schouderlappen; de manschappen zijn gewapend met sabels aan eenen bandelier, over den schouder hangende (1).

Taktische bijzonderheden. Pag. 168. I. Op. *Marsch*. De discipline is zoo streng, dat in de krijgskunsten bepaald is, dat elk soldaat die zijne plaats verlaat, gestraft wordt met 14 dagen streng arrest.

Pag. 169. III. *De Veldwachten*. Alle rapporten moeten zooveel mogelijk schriftelijk gedaan worden. Tot herkenningsteekens heeft men het parool, zijnde de naam van eene stad; het sein (*losung*) bestaande uit zamengestelde zelfstandige naamwoorden, als: huis-vader, paardenstaart, wijn-vat, enz., waarvan de aangeroepene het eerste woord zegt en de aanroeper het tweede; en dan nog het veldgeschreeuw, zijnde de naam van eenen persoon. Het parool wordt aan de in dienst zijnde officieren gegeven, en de beide overige teekens dienen den vedet tot herkenning van alle militairen die hem naderen. De vedetten worden doorgaans dubbel uitgezet, met de karabijn in den haak en getrokken pistool, om zich van dit laatste te bedienen tot het geven van seinen, en de karabijn over te houden, om naar den vijand te vuren. De vedet mag niemand door de voorposten-keten laten zonder toestemming van den kommandant der veldwacht, zelfs geen patrouilles, noch officieren van het leger; komen reizigers of vreemden te paard, zoo laat men hen afstijgen, en geleidt hen naar de veldwacht. Het aanroepen moet zoo zacht geschieden als de veiligheid het slechts toelaat, om zich niet door schreeuwen aan den vijand te verraden; nog moet

men wel indachtig zijn van niet ontijdig te vuren wanneer iets verdachts voorkomt, ten einde geen valsch alarm te maken. Bij het terugtrekken van het leger wordt voorgeschreven, om hetgeen men niet medevoeren kan, onbruikbaar te maken, en om paarden die men moet achterlaten, de pezen der achterbenen door te houwen.

Pag. 170. IV. *Geopende gevechtsorde*. Het tirailleur der kavallerie heeft ten doel om den vijand gade te slaan, en het voorrukken van enkele vijandelijke manschappen te beletten: het vuren heeft slechts plaats wanneer zich een zeker schot voordoet. De tirailleurs zijn met tweeën afgedeelde en blijven doorgaans op 50 à 80 passen van den vijand; de sabel is opgestoken; de terugtocht geschiedt schaakswijze; het ondersteuningspeloton is gewoonlijk 200 passen van den hoofdtroep verwijderd, en de tirailleurs nog 100 passen voor hetzelfde verspreid; hier tusschen bevinden zich de bussen-schutters, die geheel op zich-zelfen handelen, en naar omstandigheden te voet of te paard vuren.

De verdeling van het kavallerie-reglement is mij zeer doelmatig voorgekomen: het 1ste deel bevat de voorbereidende oefeningen te voet, en daarna te paard; dit laatste gedeelte is echter vervallen, door een afzonderlijk onderrigt in de rijkunst (*Reit-instruction*), hetwelk in den boekhandel niet te bekomen is, doch waarvan slechts een zeker aantal exemplaren door het ministerie bij de korpsen wordt uitgegeven.

Het 2de deel bevat de pelotonsschool, zoolwel te voet als te paard.

Het 3de deel de eskadrons-school, eveneens te voet en te paard, in vier deelen gesplitst, als: 1° De bewegingen in linie eindigende met den aanval, waartoe men op het exercitie-veld ongeveer 800 passen noodig heeft, te verdeelen als volgt: voor den draf 300 passen, voor den galop, 120 passen, voor den uitgestreken galop (*fanfare*) 100 passen, en voor de charge, op het kommando: *marsch! marsch!* 80 passen; behalve dien heeft men nog de zwerm-attaque, en ingeval de vijand terugtrekt zonder den schok af te wachten, of wel in wanorde geraakt, laat men het 4° peloton en tirailleur verspreiden. 2° Formatie en gebruik der kolonne, dienende om troepen op de gemakkelijkste wijze naar het punt te brengen waar derzelver ontwikkeling noodig is. 3° Beweging met de kolonne. 4° Ontwikkeling der kolonne, waarbij alle opmarschen geschieden door den schuinchen marsch van 43 graden.

Deze verdeling die geheel taktisch is, blijft bestaan voor de regiments-manoevres, die het 4° deel uitmaken; nu zijn de veranderingen op eene grootere schaal overgebracht. Tot eene frontverandering op de vleugels zwenken de eskadrons achtereenvolgend, nadat zij eerst vooruit gemarcheerd zijn tot over de plaats die zij in het nieuwe front moeten innemen, waarna onmiddellijk eene charge en echelon kan volgen. Bij den aanval in linie wordt veelal een eskadron in kolonne achter de vleugels geplaatst, om den vijand te overvleugelen, en zich zelve hiertegen te beveiligen; op het oogenblik van den aanval de ploijeren hiertoe de eskadrons en vallen onverwachts aan, in de flank, of in den rug van den vijand. Behalve de reeds vermelde aanvallen heeft men nog die in kolonne: het eerste eskadron chargeert, de overige volgen op eenigen afstand ter ondersteuning of tot vernieuwing van den aanval, indien het eerste verslagen is. Deze aanval wordt hoofdzakelijk gebezigd tegen infanterie en bij voorkeur tegen een carré, op eenen hoek van hetzelfde; wanneer het eerste eskadron bij den vijand ingedrongen is, zoo ondersteunen de overige, door zich links en regts uit te breiden en er op in te houwen. Na de oefeningen in zwermattaques kommandeert men « *Rangirt Euch* » om het eskadron, of het peloton weder in order te brengen, wijl aangenomen is, dat men zich ten spoedigste formeert, na het signaal tot verzameling, zonder acht te geven op plaats of gelid.

Eindelijk bevat het 5° deel de wijzigingen aan te brengen bij de vereniging van grootere kavallerie-afdeelingen, als brigaden, divisien, enz.

Als grondregel van dit reglement is aangenomen dat alle gekunstelde manoeuvres verbannen moeten, en slechts diegenen voorgeschreven worden, welke van dadelijke toepassing vóór den vijand zijn, wijl de overige zonder nut of noodzaak het gebied der elementaire taktiek vergrooten, tot valsche uitkomsten leiden, en de opmerkzaamheid vestigen op onderwerpen, welke zorgvuldige uitvoering tot bereiking van het krijgskundig doel nutteloos is.

Tractementen, soldijen, enz. Pag. 172. De tractementen der officieren worden den 1sten van elke maand uitbetaald, zonder eenig verhaal, voor de loopende maand; bij overlijden van eenen gehuwden officier bekomt de weduwe nog eene maand tractement voor begrafeniskosten. Gehuwde officieren ondergaan eene korting om na hunnen dood een pensioen te verzekeren aan hunne weduwe; er bestaan ook kleedingfondsen voor officieren, doch zonder dat zij hiertoe eene inlage

(1) Bovenstaande beschrijving der uniformen en modellen, is opgemaakt zooals ik dezelve heb gezien, tijdens mijn verblijf in Pruisen; echter bestond toen reeds eene commissie, bestemd om de kleeding te wijzigen; sedert zijn dan ook proeven genomen door het invoeren van nieuwe modellen bij enkele afdelingen van het leger; wijl men echter met zeer veel bezadigheid te werk gaat, en de algemeene invoering voorzeker niet dan na verloop van verscheidene jaren zal kunnen plaats hebben, zoo heb ik hier mijne aantekeningen volledig geleverd. Eene dergelijke aanmerking geldt omtrent de reglementen, die ook eene herziening ondergaan.

behooren te storten. Bij het ministerie van oorlog is een paardenfonds voor officieren; waartoe zij niet bijdragen; maar waaruit hen bij verlies van een paard ten minste 50 thalers wordt te goed gedaan, en volgens omstandigheden, op aanvraag van den regimentschef, ook grotere sommen; in oorlogstijd bekomt men echter geen extra vergoeding voor het verlies van paarden. Alle vijf jaren krijgt ieder kavalerie-officier een paard uit de remonte, waarmede hij kan handelen naar goedvinden. Een officier met verlof gaande binnen of buiten 'slands bekomt half tractement; dit kan hem niet gekort worden over de loopende maand, waarvoor hij reeds zijn tractement heeft ontvangen, maar eerst in de volgende, zonder verhaal, en wijl men nu de kortingen voor kleeding enz. als deel hiervan beschouwt, zoo is de in te houden som zeer gering, en bekomt de officier voor dat aantal dagen steeds zijn halve tractement, zonder de minste inhouding. Onafhankelijk van het ministeriele beheer hebben de officieren bij de meeste regimenten onderling ondersteuningkassen opgericht, door maandelijksche bijdragen, waarvan de administratie door commissarissen wordt gevoerd, om ingeval een officier in eenige betrekking van het regiment wordt gedetacheerd, hem, door eene geldelijke toelage boven zijn tractement, in staat te stellen zich overal behoorlijk voor te doen, en daardoor den goeden naam van het regiment op te houden.

Ridderorden en onderscheidingsteekenen. Pag. 173-5°. De orde van het ijzeren kruis wordt gedragen aan een lint met wit en zwart gestreept, doch door degenen die destijds wel in dienst waren, doch geen werkzadig deel aan den krijg hebben genomen, aan een wit lint. De Neuchateller-medaille werd uitgereikt in 1831 ter gelegenheid van den opstand te Neuchatel.

Nog heeft men een algemeen eereteken waarmede alle burgers van den Staat zonder onderscheid kunnen begiftigd worden, bestaande uit eene medaille met het opschrift: «*Verdienst um den Staat*», benevens eene medaille voor het redden van menschen (*Rettings-medaille*).

De Louisen-orde werd bestemd voor vrouwen die zich gedurende den bevrijdingsoorlog door vaderlandsliefde of menschenliefde hebben onderscheiden.

Aanhangsel. Alle gebouwen tot militaire inrigtingen benodigd, zijn van het gouvernement; de kazernes zijn niet alleen prachtig door derzelver bouw, maar ook inwendig goed verdeeld; de kamers zijn in het algemeen niet groot, doorgaans ingerigt voor een tiental manschappen; onder in het gebouw zijn eetzaalen, waarin eene compagnie of wel een eskadron gezamenlijk kan eten vier man bekomen hun eten in eenen houten bak, of wel elkeen maakt gebruik van zijn kookketeltje; in de keukens zijn groote ijzeren kookketels, die los geschroefd en in kampementen medegevoerd kunnen worden; uit de menage bekomt de man eenen maaltijd daags; hiervoor betaalt hij te Berlijn, de duurste garnizoensplaats voor het rijk, gemiddeld 15 S.gr. (90 centen) in de tien dagen; op de vesting Ehrenbreistein neemt men

proeven om met stoom te koken; in den kookketel wordt het vleesch, de groenten, enz. gedaan met een zeker aantal water; door pijpen wordt de stoom hierin geleid, die het water weldra aan het koken brengt, door het geweld waarmede het in den ketel ontsnapt, eenige beweging in denzelfden veroorzaakt, en ook nog kokende waterdeelen hierbij voegt; het moest zich echter nog bevestigen of deze inrigting tevens eene bezuiniging zoude opleveren.

In de kamers der manschappen, die zich op de volgende, of op de twee volgende verdiepingen bevinden, heeft men langs den muur houten kastjes voor zijne goederen, die gesloten kunnen worden, en waarnevens zijne wapenen hangen, indien dezelve zich niet op de gangen bevinden. Elk man heeft eene ijzeren legerstede, die uit elkander geschroefd kan worden. De gangen zijn veelal zoo breed vooral in de infanterie-kazernes, dat men er des winters de troepen in den wapenhandel kan oefenen. Onder het dak zijn kamers afgeschoten voor magazijnen, benevens voor het poetsen, als: eene om kleederen uit te kloppen, eene om ledergoed aan te witten, enz. Somwijlen treft men in de kaserne een uurwerk met klok aan, waarvan de wijzerplaat in den gevel aangebragt is. De officiers-woningen zijn doorgaans in de vleugels, en min of meer sierlijk naarmate van den staat der kaserne, doch immer zeer bewoonbaar; zij bestaan in eene slaap- en woon-kamer; met de noodige meubelen. De stallen zijn doorgaans neven of in de nabijheid der kaserne; zij zijn luchtig en ruim, veelal met dubbele rijen paarden en sommigen met zulke breede gangen, dat men alhier de oefeningen in den wapenhandel kan doen plaats hebben, waardoor tevens het voordeel ontstaat dat de paarden aan het krijgsrumoer gewennen: de maneges zijn hiervan niet verwijderd, en deze zijn niet minder ruim, frisch en goed verlicht. Nog heeft men in vele garnizoenen zoogenaamde *Exercirhäuser*, zijnde gemetselde loodsen, zoo groot als men dezelve maken kan, zonder het dak te ondersteunen, en waarin des winters geëxerceerd wordt, voornamelijk door de infanterie, terwijl deze oefeningen in andere jaargetijden in de open lucht geschieden, waartoe zich vóór de kaserne of binnen dezelve, zooveel mogelijk eene ruime plaats bevindt.

H. M. A. VAN WIJCK. 2de Luit.

ERRATA VOOR No. 8.

- Blz. 176, 2e kol., reg. 12 v. o. *staat*: Berith; *lees*: Beritt.
- » 177, 2e kol., reg. 6 en 7 v. b. *staat*: dit had hier echter niet plaats *lees*: dit werd hier niet benuttigd.
- » 177, 1e kol., reg. 19 v. o. *staat*: charité; *lees*: Charité.
- » 177, 1e kol., reg. 19 v. o. » In deze inrigting; *lees*: Deze inrigting. — (De Charité namelijk.
- » 177, 2e kol., reg. 4 v. o. *staat*: toegelakt; *lees*: toegeplakt.
- » 178, 1e kol., reg. 12 v. o. » niet uitgehold; *lees*: uitgehold.

BIJLAGE IX.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR, 11de DEEL, No. 9.

(Maand Maart 1845).

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot luit.-gen. zonder bezw. der schatkist: de gen.-maj. zonder bezw. der schatkist H. Graaf van Cruquenbourg. Tot luit.-gen.: de gen.-maj. F. C. List, dir.-gen. van oorlog. Bij het garn. te Leyden, tot apoth. van de 2de kl.: de apoth. van de 5de kl. J. van Rijn van Alkemade. Bij de geneesk. dienst, tot apothekers der 5de kl.: de heeren W. J. van der Cop en G. Stompedissel. Tot luit.-gen., bij speciale uitzondering en zonder eenige gevolgtrekking voor anderen: de gep. gen.-maj. F. W. Graaf van Limburg Stirum. Bij het 5de reg. inf.: de kap. op non-act. C. W. Seeuwen. Tot maj. en plaats-maj. der 1ste kl. te Breskens en bijgelegen forten, de kap. J. de Rooij, thans plaats-maj. van diezelfde kl. te Amsterdam. Tot plaats-maj. van de 2de kl. te Amsterdam: de 1ste luit. G. van Beverwijk, plaats-maj. van de 5de kl. te Grave. Tot plaats-maj. van de 5de kl. te Grave, de 1ste luit. G. J. Hoffmann van Hove, van het 8ste reg. inf. Tot 1ste luit., doch onder genot van hun tegenw. tractement: Bij den plaats. staf: de 2de luit. A. Zielhorst en G. Valkenburg, plaats-maj. van de 5de kl., respectievelijk te Gorinchem en te Wierikkerschans. Bij het wap. der inf.: de 2de luit. J. B. Jalink, van het reg. gren.; de 2de luit. A. L. van Loon, O. N. baron Mulert, H. G. van den Berg, W. J. H. Oosterdiep en C. C. Six, allen van reg. jagers; de 2de luit. P. Rijnders, A. Lulofs, J. P. de Sel en J. Hintzen, allen van het 1ste reg. inf.; de 2de luits. D. H. H. Hardenberg, J. J. F. Eras, C. F. C. Scheurer, F. A. E. von Lesschen, J. F. van Meurs en A. H. B. Schiff, allen van het 2de reg. inf.; de 2de luit. A. van Slooten, T. F. J. Veeren en J. C. Engelhardt, allen van het 5de reg. inf.; de 2de luit. W. F. Leyssius, J. R. Schneider, J. Ekkart, A. H. Theunissen, H. G. P. Orlop en A. Engelvaart, allen van het 4de reg. inf.; de 2de luit. J. Hempelman, J. M. de Pruyssenaere, N. van den Bosch, J. L. Gorné, mitsgaders de 2de luit.-adj. W. M. de Brauw, allen van het 5de reg. inf.; de 2de luit. J. N. Driessen, G. J. J. Frackers, H. de Jongh, J. H. Gordijn, J. van den Hummel, H. F. A. de Helbig, J. M. Scheepis, L. J. van Dinter en M. J. A. van Neck, allen van het 6de reg. inf.; de 2de luit. C. J. Booms en A. Ophorst van Duyn, beiden van het 7de reg. inf.; de 2de luit. C. A. H. Knock, J. H. Nieuland, C. G. Roorda, H. Gout, J. Wiltens en T. Wijgersma, allen van het 8ste reg. inf.; de

2den luit.-adj. W. A. Carré, mitsgaders de 2de luit. J. van Tongeren en L. G. Terstal, van het 9de reg. inf.; de 2de luit. A. A. E. H. Bachman, P. A. J. Gosenson, J. A. Zoutman, F. H. J. Furnée en J. P. C. Beijer, allen van het 10de reg. inf.; de 2de luit. W. Fliers, A. Smits, J. B. Baenen, N. B. van Slangenburgh, Y. de Vries, K. H. Glimmerveen en W. Laurier, allen van het alg. depôt der landm. n°. 55. Bij het wapen der kav.: de 2de luit. G. H. J. Michelhoff, J. K. Peeters, F. L. Rudolph en C. T. van Lijnden, allen van het 1ste reg. zware drag.; de 2de luit. H. A. Tobias, C. E. Fraser, E. E. A. de Bylandt en A. Berends, allen van het 2de reg. zware drag.; de 2de luit. J. A. van Loben Sels, J. P. J. van Hemert en H. J. Clarion, allen van het 5de reg. ligte drag.; de 2de luit. L. A. van Ittersum, van het 4de reg. ligte drag.; de 2de luit. J. B. de Haynin, van het 1ste reg. lans.; de 2de luit. J. J. B. Coenen van 's Gravensloot, J. W. König en J. Paulus, allen van het 2de reg. lans. Bij het wap. der art.: de 2de luit. D. F. E. van Riemsdijk, A. T. Knoop, M. W. G. de Man, J. M. van Klinkenberg Dozy en W. J. Burggraef, allen van het 1ste reg. art.; de 2de luit. J. J. van de Velden, van het 2de reg. art.; de 2de luit. P. J. Calkoen, A. G. Visée, L. Z. Veeckens, L. F. N. Dröher, C. W. Smith en F. de Haan, allen van het 5de reg. art., de laatstgemelde van de kompagnien transporttrein van het reg.; de 2de luit. Verheije van Sonsbeek, van de kompagnie artillerie-werklieden. Tot offic. van gez. der 5de kl. bij de mil. gen. dienst der landm. in Oost-Indie: de heer P. G. Nap.

Verplaatsingen.

Bij het 4de reg. ligte drag.: de 2de luit. J. W. A. Cremer, van het 2de reg. zware drag. Bij het wap. der inf. in Oost-Indie: de 1ste luit. K. A. Jeekel, van het 5de reg. inf. en W. P. Macleod, van het reg. jag. Bij het wap. der genie en sappeurs in Oost-Indie: de 2de luit. A. M. E. van Deventer, van het bat. min. en sapp. Bij het wap. der inf. in Oost-Indie: de 2de luit. P. F. van Gorkum, van het 6de reg. inf., B. A. de Quay en F. J. Terborgh Frank, beiden van het 8ste reg. inf. De 1ste luit. G. J. Raebel, van het 8ste, L. de Casembroot, van het 6de reg. inf. en T. C. S. van de Kastele, van het reg. jag. De 2de luit. J. W. L. Exalto d'Almaras, van het 10de en H. Tobinga, van het 8ste reg. inf.

Eervol ontslagen.

De 1ste luit. A. H. Stratenus, van het 5de reg. ligte drag.; de 2de luit. G. C. Baron Snouckaert van Schauburg, van het 1ste reg. lans.; onder toek. van den rang van 1sten luit.; de

1ste luit. Jonkh. C. M. Storm van 's Gravesande, van het korps ing., min. en sapp., onder toek. van den rang van kap.; de offic. van gez. der 2de kl. S. Hoven; de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag.; de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.

Gepensioneerd.

De gen.-maj. J. A. H. de la Sarraz, onder toek. van den rang van luit-gen., en zijnde hij tevens op zijn verzoek uit de betr. van komm. van het materieel der art. eervol ontslagen. De 1ste luit. H. Gabriels, van het 6de reg. inf.

Overleden.

De kap. J. A. W. Schaat, plaats-maj. te Breskens en bijgelegten forten. De kap. S. Mesch, van het 3de reg. inf. De 2de luit. P. J. Metelerkamp, van het 3de reg. lichte drag.

De 1ste luit. J. A. G. ... van het 1ste reg. art. ... de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag. ... de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERHOORINGEN BIJ HET LEGER.

De 1ste luit. gen. ... van het 1ste reg. art. ... de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag. ... de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.

De 1ste luit. J. A. G. ... van het 1ste reg. art. ... de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag. ... de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.

De 1ste luit. J. A. G. ... van het 1ste reg. art. ... de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag. ... de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.

De 1ste luit. J. A. G. ... van het 1ste reg. art. ... de 2de luit. J. M. Visbach Lobry, van het 1ste reg. zware drag. ... de 2de luit. der art. H. J. R. Beijen, uit de betr. van adj. van den gen. de la Sarraz, en in zijnen rang en ancienniteit overgeplaatst bij het 1ste reg. art., met bep. dat hij bij de afd. art. van het Dep. van Oorl. zal worden gedetacheerd; de 2de luit. H. S. Tiesselinck, van het 3de reg. inf.; de 2de luit. J. J. L. van Freytag Drabbe, van het 5de reg. art.